

Виходить у Львові 1-ого і 15-ого кожного місяця в обсязі два і пів аркуша.

ПЕРЕДПЛАТА ПЛАТНА З ГОРИ ВНОСИТЬ:

З додатком „Словаря російсько-український“: на цілий рік 8 зар., [для заграниці 8 рублів або 16 марок]. — Без „Словаря“: на цілий рік 6 зар., [для заграниці 6 рублів або 12 марок], на пів року 3 зар., на чверть року 1 зар. 50 кр. — Одно число коштує 30 кр.

Редакція, адміністрація і експедиція у Львові, при ул. Академічній Ч. 8.

Рукописи мають бути писані правописно „Зорі“. Твори унавід редакцією непридатними до поміщення, повертає ся авторам [на їх кошт] без коментарів. — Редакція відповідає тільки на ті писемля, до котрих додано поштової маркою: ся постановка не дотичить письменників, що жіють свої твори в „Зорі“.

ЛЮДИНА.

повість з життя жіночого — Ольги Ковблянської.

◆ [Конець.] ◆

Іринка виглядала дуже утомлена. Неустанно слідила за сестрою. Її тайну викрила вона давно зано. Зразу старалась вона цілий пляч тайком розбити; пізнійше говорила прямо в Оленю. Та однак просила її коротко і дуже рішучо, щоб їй не перешкаджала.

— Я не маю вже нічого до страчення, — говорила нервовим голосом, — а вам всім треба пристановища...

— Я не можу прийняти твоєї жертви, — відповіла Ірина в глухий розпуці і плакала.

— Се не задля тебе, серденько, а так задля родичів... — потішала її Олена, при чім уникала її погляду. В дійсності була Ірина головною причиною цілої притичини. Олена любила пристрасно сю тиху, ніжну женщину, котра ще хоровита, була-б і пропала без неї.

Тривожно слідила з того часу Ірина ті, як Олена казала, „лови“. А нині, нині була Олена, наче пориваюча. І нині мусіло усе рішитись.

Ірина усіла до фортецяну і заграла механічно якийсь там талець. Він приступив ближше і спершиєсь на фортецяні дивив ся на ню.

— Ви прецінь дуже подібні до панни Олени! — обізвав ся наразі до неї.

— Гадяете? — замітила вона привітно.

— Так, О, панна Олена пречудна особа!..

— Чий сей фортецяні? — спитав трохи згодом.

Оленни...

По его лиці промайнула немов блискавка і він знов звернув ся до Олени.

Нетерпеливо дожидала молода жінка від'їзду гостей, особливо-ж Фельса. „Коли-б лише не осьвідчив ся“, — думала неустанно. Крім того була нервова і сего вечора дуже утомлена. Старший син учителів видобував перед нею все своє знане. Маячив про різні системи виховання. Заявив з притиском, що читав те-ж Герберта „Wie Gertrud ihre Kinder lehrt“ і хоче ще лише J. J. Rousseau „Emile“ переглянути. Его мати, худа, костиста особа, стріляла за ним лютими очима. Удовиця була гарна, — він самий ще молодий. Однак удовиця не внесла ще ніколи другому чоловікови щастя у дім... Се знала вона ще від своєї небіжки бабуні...

Було вже пізнім вечером, як гості попрощались. Олена шукала десь у третім покою за якоюсь хусткою, щоб провести трохи надлісничих, коли се нараз Фельс появил ся нечутними кроками те-ж в покою і біля неї. Вона переходила власне коло вікна і заглянула у него.

— Яка знов нині чудова ніч, — завважала стика налів до себе, налів до него.

— Гм?... Що?

Василь Білозерський.

— Настала знов чудова ніч. — повторила знов півголосом.
— Чому? Тому, що місяць і зорі так ясно свѣтять?
— Може і тому. Красу і взнесість в природі можна ліпше відчутти, як описати. Не відчуваєте-ж ви того, пане Фельс?

— Не знаю. В тій хвилі відчуваю що иньшого.

Голос его звучав мягко. Вона споглянула на него і перелякалась. Его лице було бліде геть аж до густого волося, наче-б уся кров із него зникла. Чорні, звичайно безвиразні очи, палали гарячим огнем. Єї лише холодом обняло. Знала нараз, що сталось теє, до чого вона стреміла, і перед чим тепер сама задрожала, — пристрасть. Хотіла поступитись даліше, однак якась незрозуміле чувство, немов струя електрична, перейшла від него на неї і вона задержалась.

— Олено!

— Що-ж?

— Я не знаю. Я...

— І я не знаю... — вона усміхнулась на силу.

— Оленочко!... — повторив він.

— Бажаєте чого небудь?...

— Так. Се бачте... ви...

Він єї бояв ся. Єї-ж взяла колишня дика нетерпеливість і вона задрожала на цілім тілі.

— Діот! — виривалось на єї устах, однак вона змовчала.

— Ви знаєте, що ви такі гарні-гарні!

Він станув нараз близько перед нею і вона зачула від него вино; але в тій же таки хвилі, заки вона змогла се завважати, пірвав єї пачко до себе. Вона скривчалась і відтрутила его далеко назад. Єї обняла сильна неказано глибока фізична відраза.

— Тихо! — кликнув він в сильнім зворушеню. — Я вас люблю, Олено; не завдавайте мені болю!...

Брови его стягнулись грізно; закусивши долішню губу, глядів на неї заискреними очима.

— Чому відтрутили ви мене? Я вас люблю, Олено, будьте мою жінкою! — сказав він пристрастно.

Вона стояла перед ним оперта о стіну, бліда, з широко отвореними очима, з дрозжачими ніздрями, у важкій боротьбі. Сильно товклось в грудях єї серце. Ноги дрозжали під нею і вона не змогла уст отворити.

— Олено дорога, відповідajte мені!

Вона мовчала.

— Чи ви втратили мову? О, скажіть лише одно слівце!

Вона ледви глянула на него, опісля закрила розпучливим рухом лице і застогнала. Він асунув лагідно з лица єї руки та лукав єї очий. Вона відвернула голову від него.

— Ви не любите мене? — прошептав глибоко зворушений.

— Не хочете бути мою жінкою? Не хочете?...

Минула мала хвилинка, в часі котрої чути було лише єї важкий віддих.

— Коли так, то і простіть!

— Я хочу, Фельс! О, Боже, я хочу, хочу... — вирвалось з єї уст.

А він почувши се вже і пірвав єї в свої обійми, покривав смертельно бліде єї лице гарячими поцілуями, шептав пристрастні, любовні слова, сьміяв ся...

Вона мовчки зносила ті любові і лише голова єї опала чим раз то глібше на его рамя.

Вже було пізно по півночі. Місяць свѣтив ясно в кімнату обох сестер, а крізь отворене вікно долітав з саду сьпів соловія. А як він сьпівав, висьпівував! Далеко-далеко лунав ніжний щebet серед тихої ночі! Здавалось, немов старий ліс дубовий і тихе село, і усе, усе, сповите в синяво-срібне свѣтло місяня, причаїло дух та прислухувалось пісні... Лише старий годинник ішов собі своїм спокійним ходом, одностайно; а его одностайне тиканє переривав хіба часом гіркий нервовий плач...

— Не плач, Іринко!

— Я не плачу...

— Плачеш...

— Плачеш!... О, змилуй ся, перестань, а то я здурію!
— Мені серце пукає, я не можу... — І знов тихо, і знов плач; лише тихий, розриваючий серце...

— Іринко!...

— Завернись, Олено!...

— По що? Се не мало-б ціли...

— О, Боже, Боже, Боже!

— І що-ж на тім, Іринко! — прошептала скоро Олена. — І я, і ти, — усі дістанемо пристановище...

Вона зареготалась півголосом, неначе божевільна, і усіла прямо в ліжку. Горіла, немов в гарячці, а за висками товклись їй живчики, немов молотки.

— Чи лише я збрехала? Чи лише я одна? Хто питає про правду або про любов? Врешті і була між вами найсильніша, то хрест нести припало мені.

— В тім нема для мене нічого потішаючого...

— Що-ж хочеш? Я сповнила своє „завданє“. Чи-ж ні?!

— Дійсно!

— Чи-ж маю тепер плакати?!

Ірина не відповідала.

— Се було-б тепер злишне. Не муч мене більше, Іринко! — додала глухим голосом, коли молода жінка все ще не утихала. — Не буди в мені колишньої людини! Могло-б ще усе розпасти ся, а се-ж була-б велика дурниця!...

— Успокой ся, дурна! Ти не знаєш людської натури? Не знаєш, що то „людина“?.. Ха-ха-ха!

* * *

Тихо стало між сестрами. Іринка і не ворушилась більше. Олена лежала немов в полуміні і думала неустанно про него. Неустанно, однак нічого ясного, нічого, щоб куни держало ся. Барвні думки, чудні образи філювали та гнали, неначе скажені одна за одною. Аж по довгім часі вона задрімала. Їй здавалось, неначе-б величезні шумлячі морські філі, чим раз то ближше і ближше підходили до неї і збивались над єї головою. Бурніли, шуміли грізно, а проміж них шумом долітав голосний, могутий, лаючий голос, що аж земля задрожала і чудні дроші пробігали по єї тілі... Єї очи полинули понад філі, освічені червоно-золотим блиском. Все ближше доходив до неї голос, аж до глубини душі єї. Серце у неї билось, мало не пукло. Хотіла крикнути, обізнатись, однак море... воно стало нараз спокійне і гладке, а по его золотавій площині ступав мужчина, високий, відважний, з сяючим чолом; прямо підійшов до неї і... усміхнув ся...

І не дивовались вони, що так довго не бачились. Любовались собою і сперечались, а між тим шуміло море прастару, звістну пісню, пісню про любов. А сонце горіло на заході червоним сявзом...

* * *

Щось у місяць опісля тихого ясного вечера ішов далекою просторою толокою молодий пастух за малою чередою і висьпівував якусь тужливу, сумну думку. Далеко лунав его молодий голос і тремтів в водусі. Зближивши ся до помешканя Ляуфлерів, сьпівак зашовк. На дорозі перед зільником, що розложив ся як раз перед фронтвою стіною помешканя, на подвірю стояла зібрана велика юрба сільських людей. Стара Катря ходить між ними з поважним лицем та пляшкою горілки і частує газдів та газдинь. Кожним разом, коли подає кому наповнену чарку, додає з повагою: „За здоровлє молодих!“

Заїздна брама стояла широко отворена і віз за возом заїзджав на подвірє. Се весільні гості. На весілі Олена запрошено усіх знакомих з околиці. Фельс наставав на те, щоби весіле відбулось гучно, а вона не противилась тому ані одним словечком. І от появились усі запрошені. Іратують удруге сяючим з утіхи родичам. Займають урочисто вказані місця в святачно прибраних кімнатах. З головою гордо піднесеною проходжує ся нині радникова поміж своїми гістьми. Чудно: єї обгорнуло щось, неначе-б дух колишних добрих часів... Давна зарозумілість, що мов би давно завмерла, віджила тепер на ново в тій прибитій жінці. Вона подала ласкаво надлісничим

Generated on 2015-08-15 19:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/luig.30112118004172
Public Domain in the United States; Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

руку, а учителів привитала лише гордим поклоном. Здавалось, немов би вода і не проживала з ними ніколи в ближніх товариських відносинах. Вони ніби уперше і то з ласки знайшлися в її домі... Правда, се віддавала ся її донька... Її доньку вибрав найгарніший мужчина з цілої околиці за жінку... А он там, під зеркалом, на убранім квітами столі лежали дарунки, котрі підставала молода від різних давних і нових знайомих. Однак не їх вид наповняв серце пані радникової гордостю, материнським задоволенням... Ні: її погляд спинався лише на однім місці стола, а то на середині.. Там пшасалась прекрасна китиця рож, а біля неї лежала велика касетка з сріблом на дванадцять осіб. Се дістала Олена від Фельсового барона. Він пізнав її вже і вона, як довідалась пані радникова, мала йому дуже сподобатись. На весіле не прибув він, авшяючись дуже привітно, однак обшяв не забувати про молодих, коли уже будуть на новім газдівстві.

Була тут і стара Маргарета. Вона прибула що лиш нині ранком. Постарілась дуже і стала ще хмарнішою. В старомодній сукні, з окулярами на носі, ходила мовчки з одної кімнати до другої або обершись на руку радникової, слухала мовчки її балакавля про Фельса. Який він щасливий, як безгранично любить Олену, з якою особлившою любовю і поважанем поводить ся він супроти її родичів, як довідавшись, що вони мусять покинути дотепершнє мешканє, віддав їм свою маленьку хатчину в місточку К. до повного ужитку. „За безцін, дорога Маргарето, за нічо!“ — запевняла радникова. „Важ з Генєю не слід побиватись на селі“, — говорив він. „В місті житє лекше, можна собі скорше поралити“. „Іринка їде, розуміє ся, з Оленою; ті обі вже нерозлучні. Він з доброї родини“, — говорила далі з притиском і замїтним голосом, наколи Маргарета на все відповідала мовчанєм.

— Его батько був почтарем в С.* На жаль утратив родичів ще з дитиною, а з свояків остав ся йому лише оден старий вуйко, лісничий, котрий его і виховав; тому і він посьвятив ся сьому заводови. Але що се має до річи. Маргарето? Він добрий, щирий хлопець, чесний, ретельний чоловік і Олена буде з ним щаслива!

— Дай Боже, дай Боже! — прошептала стара дама. — Я бажаю їй усього найлучшого. Бо-ж вона і заслужила на ліпшу долю. Не могу я однак їй дарувати, що відмовила тоді К...у, так сказала бим „легкодушно“! Він собі тепер суддя, всюди поважають; має красні доходи, живе безжурно, і то ще як живе!!

— Він оженився, здаєсь мені, з донькою якогось богатого броварника?

— Мабуть так. Ах, як би була Олена заняла се місце!

— Нема нічого злого, щоб на добре не вишло, любя Маргарето, — відповіла радникова згори. — Все залежить від призначеня. Хто знає, чи К. був би нам такий прихильний. Що правда, материяльно була би собі ліпше стояла, як тут; однак вона поступала собі лише після власної волі. Ми її ніколи до нічого не сидали. Що опроче далеко не так складось, як було могло скластись, винуватий лише той безталанний Ліснич. В першій хвилині, як він лиш вступив в нашу хату, віщувало вже мов серце нещастє. З тої хвилі і прикувалось воно до нас. Однак вона про все те буде щасливою; а поважано буде також як жінка Фельса.

При тих словах промайнув знов її погляд по пишнім букеті та по срібнім дарунку, і вона була дуже задоволена...

Маргарета не відповідала нічого. Вона мабуть неустанно думала про Олену, котрої нині ледви що не злякалась... Чудно! Привитавшись, обі бенгечились, а опісля Олена сказала з вимушеним усміхом: „Бачите, Маргарето, я таки віддаюсь!“ А Маргарета стиснула лише мовчки її руку.

Зацікавлені сидять гості, перешіптують ся з собою урочисто, та очікують молоді та молодого. Молодий має невагом появитись — а вона?

Ірина, котра нині так успосіблена, неначе-б була на похоронах, котра з самого зворушення майже двонить зубами, котра усюди з'являє ся, а не задержує ся нігде... говорить, що молода появить ся зараз, що вийшла лише на пару хвилин на гору до літної кімнатки...

— Вона пращє ся з своєю дівочою кімнатою, — шепнула одна друга окомонка до учительки.

А тая, кивнувши головою, усміхнулась двозначно. Олена справді заховалась на хвилю в одинокім тихім кутку, який їй ще лишив ся.

В білій, довгій сукні, в довгім, аж до землі спливаючім серпанку, стояла тут занята дивною роботою. Виймала з маліої касети оден лист за другим і не переглянувши їх навіть, роздирала їх скорими первово-дрожащими пальцями. Тепер взяла до рук остатний. Сей лекший, як иньші, і здає ся, короткого змісту. Вона завагалась. Листок задрожав в її руках. Зуби затяла, а лице її поблідлило.

„Лише раз, в остатний раз!“ — подумала і розгорнула письмо. Тут стояли великими буквами олівцем написані слова: „Що твій медвідь коли небудь і заслабнути, а навіть і в ліжку лежати може, ти-б певно і не думала, серденько! Тепер як раз поря, в котрій посилаю тобі свої записки, Оленко; „а позаяк мене Василь, з котрим тепер разом мешкаю, насилу „запакував до ліжка, а сам десь полетів по якогось лікаря, „а самота така страшна, то і хочу по зможі до тебе говорити. „Хотів би я, моя рибчино, щоб ти була тут, тримала руку „на чолі — твою легоньку, милу руку... тоді і не боліло-б „воно так сильно. Я собі уявляю, що ти тут біля мене, сидиш на ліжку... бачиш Оленко? Любов таки найкрасна „з усього, що жите лише має!... Тепер н. пр., коли мене „лова так шалено болить, ти-б певно усього пробувала, щоб „лише мій біль усмирити. Я переконаний — ти-б се інакше „робила, як ми, лікарі; а воно би певно скорше перейшло. „Ах, кілька мав би я тобі говорити! Маєм ще три місяці „ред сею — а потому Великдень! Я усе відкладаю на Великдень... душа така повна, — ти мене знаєш... так але „жачи писати — утомив ся.“

Се були послідні слова Стефана, писані до неї. Василь їх післав до неї.

Вона порушила тепер устами, неначе-б щось вимовляла, опісля викривляла їх в якусь гірку усмішку. Пристрастно притиснула вона письмо до уст і подерла его на дрібні кусники. Її давило в грудях. Вона приступила до отвореного вікна і спершись, закрыта лице руками...

До неї в гору доходив упокоючий запах лелій, а там як раз перед нею тягне ся ліс старий, та шумить одностайно чудні тихі слова...

Вона їх не слухає. Стоїть нерухома. Трохи згодом почувла, як оден візок заїхав, немов гонений на подвірє. Вона знає надто добре, хто ним приїхав. Чує его короткий, голосний сміх... Чого вона ослабає? Чого дрожать ноги під нею? Чим раз ближше чує вона скорі кроки; чує, як він перескакує два-три ступні старих сходів, слішить до її покою...

Її очи спинились трівожно на дверях... він зараз увійде... Ісусе Христе!! Її брешить щось в ушах, а в горлі давить її корчі. Всі нерви напружені. Якесь незанє доти, упрямє, дике чувство обгорнуло її — одно лише чувство. Вона ненавидить. Ненавидить з цілої глубини своєї душі! Убивала-б, проклинала-б, задоптувала-б, як ту гадюку... Чи — его? — Адже вона виновата!! Сама, саміська вона... І чим вона оправдаєсь? Що вона людина?...

Вона залялалась несамовито сміхом. Приклякнувши до землі, вона ридала нервово-судорожним плачем; а коли увійшов він, підняла руки, немов би просила ратунку. Він підвів її — і притис до груди.

— Ха-ха-ха! Ти плачєш, Олено? Ну, звичайно, як усі дівчата перед сльобом...!!

1891. Село Димка, на Буковині.

ПРИРОДО-МАТИ!

Природо-мати! Кожен з нас змарнілий, Життєм важкім натомлений та хворих, Намучившись усім, що серце й душу Вражає глибоко, до тебе їде.

Велика мати всім! Ти хворе серце
Так згоїти, спішити в грудях можеш,
Як не загоїть людська рука!

В порожньому житті немає втіхи,
Усе розбито, все!... А ти сияєш
Високою могутчою красою,
Ти повна завжди життя, надій, —
І кожен з нас іде до тебе душу
Надією тією напоїти,
Щоб щастя крихту хоч одну знайти.

Так, ідемо і просимо, благаєм
Нас пригорнуть на материні груди,
Нас приголубити, бо серце плаче,
Бо розриваєть ся воно від жук!...
А слухаєш ти нас, Велика Мати,
І пригортаєш — у холодне лоно,
Холодна, нас ховаючи на вік...

1894.

В. Чайченко.

Я Л Т А.

Казали: Ялта — Криму цвіт, —
Над нею краще сонце гріє
І вніше небо, вниший світ
І дужче листє зеленіє.

Як я спускав ся з хмар густих
По жовтих ребрах Шатирдага,
Здавалась в гроях скель крутих
Якась невідома повага.

На камінь з камяю біг Салгир,
Вилась гадюкою дорога;
Де срібний струмень падав з гір,
Де сакля виснула убога.

І з неї вибігли на шлях,
Як неприборкані орлята,
Лякались коний і в кущах
Ховались гожі Татарчата...

Остав ся геть надхмарний край —
Оселя тиші і покоя,
І я спустивсь в язелений рай
Долин Аутки й Деркиоя.

І правда: Ялта — Криму цвіт, —
У ніг її без грані море;
Над нею неба вниший світ
І з листом лист не так говоре.

По взбічах гір і жовтих скель
Палати в камінь повростали,
Плющі розкинулись до стель
І ганки стіни повнизали.

Орішник широко повис
Черешні з лаврами сплели ся;
Сяга до неба кинарис,
Гілки маньольї повили ся...

Сюди-б спішити тільки тим,
Хто в світі все, що можна, має, —
Але і тут крилом своїм
Не всіх же доля пригриває.

Я бачу неміч, блідий вид
І щоки, червінем покриті, —
Як є — захід, один захід
І з ним благанне: „Жити, жити!“

Так хто-ж живот тут знайде вам,
У кого кров уже не грає?
Чи, мабуть, щастє тільки там,
Де є той край, що нас немає?

Яків Щоголів.

Вісім день з життя Люлі.

Фотографія. — Написав Олександр Кониський.

◆ [Конець.] ◆

Хто в життї щоденному ближше за їх може стояти до
народа і щоденно залюбовити народови. В руках попа —
керма духового, морального і, по троху, і матеріального, еко-
номічного життя цілого прихода!... Піп повинен бути про-
дирем народа до царства не самого тільки небесного, але й
земного, до царства правди, справедливости і добробиту на
землі. Такі думки я завжди чула і від Макара; я глибоко
переняла ся їми, певна, що вони користні для народу... Та-
ких думок тримаєть ся і Юрий... Тепер доля вказує мені ту
стежку, де я по спроможности реалізувати му їх. Чом же не
йти мені сією стежкою...

— Ставши попадею? — перебив її Карпенко. В голосі
його чутно було не то іронію, не то недовіре. Люля чи не
помітила чи не звернула уваги на те і мовила далі.

— Макар завжди був тієї думки, що годі людям осві-
ченнм цурати ся попа за те єдине, що він піп. Правда біль-
шість поїв — урядники в рясах, але хто тому винен? Хто
їх такими зробив і робить? Поповичів — ледві дитина пішла
до спеціальної своєї школи, з 10 року життя — починають
ламати, деморалізувати, аж доки не скінчить він науки в се-
минарії. Людина скалічена, поломана стає попом... Тут би й
треба йому свіжого бадьорого духу, запови, підпори людий
більш його освічених, але він бачить, що такі люди цурать
ся його, стосують ся до його формально лишень. Ну, що-ж
дивного, що він, не спроможеть ся сам звернути з того шляху,
на який його направлено і йде стежкою урядового форма-
лізму...

— Так ви-б то отсе й почнете... покажете новий
шлях... — анов перебив Карпенко.

— Бажаю... та, певна річ, не ми будемо першими...
певна річ — є вже такі, що попередили нас, та тільки що ми
не відаємо про них. Мені небіжчик Макар казав, що він зу-
стрічав таких поїв по степовій Україні. В церкві, в щоден-
них стосунках, приводом власного життя піп може і повинен
простати в народі гуманність, правду; повинен моралізувати
народ; стати в селі учителем і добрим порадником в усіх
життєвих справах селян, обороняти їх від адирства урядників
і жмикротів... Е, та мало хіба чого доброго може піп зробити,
аби хотів тільки...

— Гм, а як попа скрутять? — промовив Карпенко...

— За що-ж, коли він нічого лихого не чинить ме?...
Вже-ж який-б не був лихий час, а ніхто не гляне на попа
скоса за те, що він відвертати ме людий від горілки, від не-
моральних вчинків...

Карпенко похитав головою і мовив:

— Та нехай собі й так в попом, — а попадя що ро-
бити ме?

Люля аж не всиділа!... Вона почала доводити, який до-
брий вплив на селі може мати попадя. Карпенко часто пере-
бивав її; умисне говорячи на перекір, щоб подратувати її.
Він сам добре не тямив, чого йому прикро, що Люля хоче
брати ся з Шабельником? Коли Люля висловила Карпенкови
свої гадки про те, що вона робити ме, як стане вона попадею,
Карпенко ще кілька часу умисне суперечив їй, змагав ся
умисне проти того, в чому сам був певен, а нарешті мовив:

— Що-ж! все отсе добре; але шлюб без коханья... не
розумно... Се буде ваша жертва... бачить ся...

— Ні, ні, — перебила Люля: — не жертва, жадної
жертви я не бачу... Буде тільки виконання того обовязку,
який наказує мені совість і свідомість...

— На словах воно добре, кажу я, але як воно буде
в життї?...

І Карпенко взяв ся говорити Люлі небезпечність з нього
боку, з боку чисто особистого. Він говорив, що перегодом
займіє і зникне біль від страти Макара, серце прокинеть ся,
почує жадобу кохати і що як покохає воно кого нього, а не
Юрия? Далі він малював їй, які печельні випадки можуть
виникнути з такого життя.

Original from

UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

— Про все отсе я думала, — відповідала Люля, — і сама я скажу се все Юрню і вас прошу, скажіть йому те, що я чула від вас: нехай він добре-предобре обміркує. Я певна, що нікого вже не покохаю; але хто зна: серце, кажуть, не камінь... покохаю — кого, тоді просто перш за всіх облягла все небо... На останніх словах Люлі блискавка широкою смугою перерізала хмару.

— От бачте, — промовила Люля, — отсе вона дорогу мені осьвічує... Карпенко стояв попурий і мовчав.

РЕКРУТ.

Помер рекрут в непривітній столиці
Здалека від свого села,
Від матери, убогої вдовиці,
Від любки, що в селі жила.
Помер, не бачивши у час конання
Ні слізки жалю-туги, ні зітхання.

І вже его везуть на чорнім возі,
В могилу шп его веде,
Музика грає марші по дорозі,
Гурток вояків мовчки йде.
Лише не видко біля домовини
Ні матери, ні вірної дівчини...

Помер рекрут і труби грають смутно
Єму байдужому в труні,
Під віком жалісної гри не чутию,
Бо він лежить у вічних сві.
Вже дзвонять дзвони при цвинтарній брамі,
Витають гостя, що спочине в ямі.

А там в селі до сина пише мати —
Їй писар помогти прийшов:
„Мій сину наймилийший, що чувати?
Чому не пишеш? чись здоров?
Кланяєсь Настя Василеви своему...
Чи ти приїдеш на Ріадво до дому?...”

О. М—ей.

[Рисунок Т. Терлецького].

скажу про те Юрню... Зберу усі свої сили, щоб нічим, нічим не сприяти нещастю; пильнувати му, що сили буде, щоб Юрний був щасливим, але коли так не станеть ся, не моя вина, нехай на мене не ремствує і не нарікає...

Балакаючи вони їй не помітили, як чорна густа хмара

— Що-ж ви мені порадите? — спитала у його Люля. Він глибоко зітхнув і, не підводячи голови і погляду відповів:

— Коли ви певні віри в свою ідею, коли ви певні в своїй спроможности і силі виконати те, що чув я отут, коли

споминки минулого, прокинувшись, — а вони прокинуть ся се певна річ, не звернуть вас з стежки, на котру ступите; коли ви ширину свого світогляду, свого розвитку духового, свого знання, споживете не на те, щоб дивити ся на чоловіка з гори, а на те, щоб поділити їх з ним, порівняти ся з ним і спільно з ним служити народові, — тоді... тоді — благо-слови вас Боже!... Але ходімо швидче, от-от дощ лине.

Карпенко подав руку Люлі, провів її до господи, а сам рушив до Юрія.

Люля не обідала. Хоч як пильовала вона бути спокійною, але розмова з Карпенком так абентежила її, що вона не спроможна була ні з ким і ні про що вже розмовляти. Її неминує треба було спочинку. Вона пішла до своєї світлички, впаала на ліжку і знов почала думати-гадати що почати, що чинити.

— „Чи не екальтация отсе у неї? — питав ся Карпенко; чи не заговорило у неї почуття ображеного звичайного у кожної людини самолюбства, ображеного тим, що Макар не взяв її і вмер без неї?... Чи не підбиває її побрати ся з Юриєм розпука на чужині, між чужими людьми?“ На всі отєї і пнцьї похожі Карпенкові питання вона відповідала: „Ні, ні“. Тепер вона хоче ще раз сама себе про се розпитати; висповідати свою совість на самоті...

— А коли у вас є хоч невеличке зерно непевности, коли хоч трохи сумнітесь в своїх силах, ліпше не беріть ся, не завязуйте світу ні собі ні другому! — радив їй Карпенко.

І от Люля копаєть ся в своїй душі, в своєму серці, шукає, чи нема де там того зерна?...

А банкирша з того, що Люля не прийшла обідати і сидить в своїй світличці, вивела, що Люля нездужає і пішла до неї провідати да спитати, чи не треба лікаря.

Люля чула в своїй душі невагоману потребу ще з ким-будь поділити ся своїми думками-гадками, вилити їх, висловити, почути чужої думки і поради. Люля зраділа приходови банкирши і розповіла їй усе. Душі своєї вона не спроможна була здержати... душа її рвала ся до сповіді! Так на весні рветь ся з під снігу вода і шукає собі виходу: де він трапить ся, туди вона і рине і вже не спиниш її, аж доки вона не дотече до свого; доки не вилетєть ся чи в ручай, чи в річку...

Банкирша слухала Люлю вельми уважно; коли-ж Люля скінчила, банкирша перевела дух, зітхнула, знати, що увага і цікавість утомили її, — а потім мовила:

— Добре діло ви зробите: ставши попадею ви можете заробляти великі гроші...

— З чого там ті гроші! — перебила її Люля; — по селах люди вбогі; я не дам, щоб мій чоловік-пін вимагав спомощь...

— Я не про те, не про те зовсім!... Пхі! які то гроші з попівських заробітків! То не гроші, то просто нівець! А от ви напучувати мете крестьян і панів, щоб вони асекуровали у нас, у нашому товаристві, свої будівлі від огню, збіжже від граду — се для крестьян велике добро, та вони темні, не тямлять: їх треба напучувати... ви їх і напучувати мете, а вам за те платити муть з товариства 10% з премії... От-що! Тут можна буде вам добре пожити ся не за своє тільки село, а ще й за сусідні... великі гроші заробите...

Люля нічого на те не відповідала; тільки легесенько всміхнула ся і подумала:

— Нема у тебе душі! Замість душі, у тебе — карбованці...

VIII.

Минуло з того часу цілих три роки...

На похлості придніпряньського звгіря розкинуло ся село Ольгівка. По берегах не широкої і не глибокої, але бистрої і прозорої річки, що срібним поясом підперезала Ольгівку, густо поросли явори і розлогі верби; наче зелені шати обгортають вони село, а воно іваз листви визирає якось бо-язко. На шпилю одного з горбків стоїть невеличка, біла, з п'ятьома зеленими баями, мурована церква. Округ неї по цвинтару шумлять гіллясті та листаті клени і липи. Через вулицю супроти давниці визирає садку білий невеличкий

домик — попівське двориче, обсажене з вулиці гонкими то-полами. Вправоруч потай вулиці серед великого двору, облямованого навкруги молодими шовковцями, стоїть чималий до-мик. Свіжий вид його, найпаче залізного зеленого даху, по-казує, що його збудовано не що давно. Дім на дві посади, з великими вікнами, з широким рундуком і ганком. Обвнтий диким виноградом. Вгорі над рундуком широка вивіска, на їй по білому полю здоровенними темно-синіми літерами виведено „Школа“. Трохи далі в переулку примостив ся невеличкий громадський будиночок з вивіскою „Ссудо-сберегательная касса“. Село Ольгівка немале село і чепурне і не геть би убоге воно; тільки й шкода йому, що вельми темне, — школу заведено ледві другий рік.

Тепер саме жнива: в селі стоїть тиша; усяка людина спроможна робити десь на полі: не видно на селі щоб де з бовдуря господарської хати йшов дим; не чути, щоб на колодязях риніли журавлі... вікна по хатах і сінешні двері позачинані; нігде не запримітиш воріт на ветез; ні людей, ні дівтори на улицях, ні худоби не видно, хіба денеде в ка-люжі біля колодязя рохкає періста, або на загаті півень сто-ячи бадьоро і широко махаючи крилами голосно виведе: „ку-куріку!“ — немов силкуєть ся він розбудити село, немов в селі не ясный день, а темна ніч і всі люди поснули.

А дійсне — воно саме півдня. Сонечко стоїть саме над головою і немилосердно допикає Ольгівку...

Та не всюди-ж в Ольгівці така сонна тиша. Он за-гляньте до шкільного двору, який гучний гоїм і голос лунає там! В школі підчас жнив науки нема; тимчасом по шкіль-ному двору — сила дівтори; мабуть чи не з усього села зібрали ся сюди усі ті діти, яких матірки лишили в господі, йлучи в поле. Великих дитій старше 10 літ тут не знати, такі десь у полі з батьками; за те он на муражку і на піску по доріжці кілька такої дівтори, що ледві почала ходити, а іньче ще тільки дибки стає. Між сією малечю визначаєть ся чепурненке кучеряве хлопятко з рожевими посмаленими сон-цем щічками. Зразу знати, що то не крестьяська дитина. За малечю доглядають дві молодичі, одна з них найбільше звер-тає увагу на отого кучерявого хлопчика, Гриця.

А он далі бігають, грають ся і в хрещика і гору-дуба більшенські дітки. Недалеко біля них сидить в холодку з ку-делею за поясом пристаркувата бабуся; пучки її виводять пряжу з вовни, а очима вона пряде над дітьми. Инде дитина літ 8—9 вткнула ся в книжечку, водить по рядкам її пучкою і голосно розбирає-читає „Був собі дід да баба“... На рун-дуці старші дівчатка пильнують з голками в руках і слуша-ють мовчки, як дякова Мартуня читає голосно „По діброві вітер віє, гуляє по полю“...

Аж ось у воротах показала ся пані. Ледві пройшла вона по двору кілька ступнів — дівтора так і сипнула до неї...

— Мамо! мамо! мамо! — зашищало оте кучеряве хло-пятко і подибало на зустріч. Пані вхопила його на руки, при-тисла до лона і обшпала його поцлунками в щічки, в губки, в чорні, лискучі, витрішкуваті оченята.

Хто-б глянув на ту панію, на ту попадю, зараз би пі-знав Люлю. Ні в чому вона з виду не переїнила ся, тільки личенько більше налило ся, стало повнішим; тільки в очах більше веселости, в руках ще більше жвавости і бадьорости. Уся постать її так і бє здоровем.

Прийшовши на рундук, Люля віддала Гриця няньці. Дівчата наче ті каченята, покотили ся до неї, кожна з своїм шитом. Тоненькі голоски дзвеніли:

— Ось гляньте, чи так я зарубила?

— А у мене чи до ладу хрещики?

— Чи так я запошила лишту?

— У мене голка зламала ся...

— У мене заполочі не стало...

— Он гляньте на Наталчин рушник; яких вона гороб-ців нарисовала!

Люля підвела голову, глянула на ту дівчину, що про-мовила останні слова і холодно сказала до неї:

— То-ж не твоя робота, а Наталчина, нехай вона й го-ворить сама, хіба у неї язика нема...

Дівчина кинула на Люлю оченятами, і не помітивши на-лиці у Люлі звичайної привітливости, почервоніла, заговла

і почала плести глицями косинку. А Люля, взявши у Наталочки рушник, ласкаво розповіла їй що і де у неї в рубці не до ладу; розпороза рубець і показала, як полагодити треба.

Переглянувши усі вичі роботи, Люля казала дівчатам побігати, пограти ся, а сама пішла до пекарні і казала куховаркам лагодити обід. Спершу нагодовали малечу, а тоді сіли обідати на траві старшенькі. По обіді дівтора взяла ся бавити ся, як хто хотів.

Отсе зборище дітей — ні що більш як захисток, або пристановище для дівтори підчас живн. У Ольгівців, як і скрізь по селах матірки, йдучи жати, беруть з собою на поле тільки таких діток, що годують ще покармом, діти повідлучувані вже від грудий, лишають ся дома, під доглядом — добре в кого є — старої людини, не спроможної вже робити, а більш того що під доглядом старшеньких, теж невдатних ще до жадної роботи братів і сестер; се-б то таких няньок, що над самими ще треба пильного догляду. Звістно, цілі живна така дівтора перебуває і без догляду і без страви: варити нікому, мати жне; сидять діти над сухим хлібом; добре ще в кого трапить ся гладяшка молока... Невимовно велика шкода трапляеть ся з того, що діти отакі усі живна без доброго догляду, бували випадки великої пожежи через пустоту дітей з огнем, бувало інде, що самі „няньки“ падали в колодязь; трапляло ся, що навіть свиня загрязала дитину.

Немало пішло праці і клопоту, доки отець Юрій і Люля спорудили у школі отой захисток! Найтрудніше було умовити громаду, щоб згодила ся на видатки, потрібні на те, щоб наняти на літо куховарку і трох молодичь, щоб доглядали дітей. Коштів великих на захисток не треба; топливо — з громадського лісу, борошно на хліб, крупи і т. иньче зносять гуртом, — кожна мати, що має таких дітей, яких доглядають у захистку. А коли в котрої нема ні харчів, ні грошей, так на дітей її йде харч з гурту, а вона обробившись у полі, якое поквитує те.

Довго, кажу я, громада не приставала до Люліної думки про захисток. Все казала: „Щось воно чудне... досі жили й так“... нарешті, отсе на останній великдень, згодила ся. „Треба, кажуть послухатись, побачимо, що з того буде; вже-ж коли батюшка і пані-матка до того вернуть, то й нехай... може й добре буде“...

Захисток існує перші живна, Люля доглядає його, пильнує коло його, наче мати коло дитини.

* * *

Ясний теплий вечір літний розгорнув ся над Ольгівкою. Небесна блакить повагом густішає, темнішає, переходить в синю і наче займаєть ся, колишеть ся, паше синім, рівним полум'ям. Срібно-видий місяць виплив ізза густих осокорів і срібним дощиком потрусив листя на деревах... Трава заняла ся самоцьвітами дрібенькими, та яскравими... Під синім полум'ям визначив ся золотий хрест церковної бані і любує з висшини на вечірній малюпок невидимої і невідомої вправної руки малюра... Дзвони на дзвіниці мовчать, наче сонуть, наче прислухають ся вони до того гуку, що зрушив тишу села... Зрушує її скрип возів навантажених снопами нового жита; трудно, важко опленням під снопами, скриплять вони, просять ся швидче визволити їх, вислобонити зпід ваги... Пливуть кони по вулиці з поля в клуню; повз вози йдуть хлібороби і гордовито свідомі власної праці, замозолованого придбаня з повагом обзивають ся, бадьорять круторогих сивих та полових, промовляючи до їх ласкаво:

— Гей, волики гей!... вже недалеко... гей! зараз дома! гей! спочинете...

А попадя з попом в своєму садку в тому кінці, що виходить на другу вулицю, сидять під розлогою яблонею; стара яблоня пишаєть ся проти місяця своїми красно-бокими дітками: рясно їх, прерясно... Пахощі яблук перемішали ся з пахощами свіжого-нового жита; хлібом і соломою несе в сад з вулиці... А з тієї мішанини чутно дух хліборобської тяжкої, але чесної, благородної та широї праці.

„В поті лица твого...“ мигнуло в голові отця Юрія: а ми?! ні, не нами, а дійсне мужиками держить ся світ!

Піп похнювив ся і загадав ся...

— Скінчив свої рахунки бухгалтерські? — спитала трохи згода Люля.

— Скінчив! — відповів Юрій, — нічого, добряче минув рік! — і він почав розповідати Люлі добутки за рік життя позичкової каси селянської, де він безплатно править бухгалтерію і фактично веде всю справу; він добре знає як її керювати, бо за час свого попівства добре вистежив і знає економічний побут кожного свого парафіянина. Нема в Ольгівці тієї хати, де-б не був кілька разів піп і попада. Зайдуть вони однаково і до багатира і до останнього злидаря, — зайдуть як до своїх добрих знаємих, просидять годину-дві і в тихій привітній розмові спостерегають і світогляд людей і потреби їх і відповідно тому наділять і доброю порадою і по спроможности запомогою... Найпаче коли хто занедужає: тут вже Люля своєю широю душею, своїм люблячим серцем, своїм доглядом стає раз-у-раз у великій пригоді.

— Неминуче треба, на зиму, — каже Люля, завести нам читальню.

— Заведемо, дасть Біг... нехай лишень привикають посылати дітей до школи: нехай люди переймуть ся довірем до нас, тоді все заведемо, що спроможно буде; а то ще не всі ймуть нам віри; є ще такі, що одним вухом слухає тебе, а в друге випуска твою раду... Повагом треба; зразу не зробиш усього...

За садом по вулиці чутно стало жіночі голоси:

— Спізнали ся ми, — каже одна; — як то воно з дітьми?

— А що їм станеть ся! — каже друга; — я тепер цілісенський день безпечна: відведу вранці дітей в той захисток а сама на полі роблю собі і про дітей безпечна; знаю, що вони в добрих руках. І там?

— А вже-ж ні де більш.

— Добре діло отой захисток.

— І не сказати! Мабуть сама Мати Божа напугнула нашу попадя на отаку думку!

Люля присунула ся на лавці ближше до Юрія і тихенько мовила до його.

— Чуєш?

— Чую... А ну, слухаймо далі... цікаво...

Піп і попадя затаїли дух, прислухаючись до розмови молодичь, що вертались з поля до господи. Молодиці, не відаючи, не гадаючи, що піп з попадею чують їх розмову, щиро говорили, що було у кого на думці.

— А вже-ж без Бога, такого-б сама людина не придумала... Скільки жила у нас стара попадя, і добра душа в неї була, а такого не вигадала.

— Така вже й добра! Принесеш до неї гостинця то й добра...

— Тричі на рік льновати їдила...

— Піп ледачий був, дерун; а сей — скільки даси, — бере, не торгуєть ся...

— Зглянув ся таки Бог і на наше село і дав нам людського пона й попадаю...

— Продовж їм, Боже, віку...

— Не попада, — а просто — мати...

— Чуєш, Юрасю, чуєш! — не втерпіла Люля і на радощах обняла Юрія...

— Ти щаслива, Люлю? — спитав от. Юрій, цілуючи жінку.

— Щаслива, мій любий, а ти?

— І я щасливий!...

Липень, 1891.

Нічні тіни.

Неприятні, ліниві, темні тіни,
Неприятної ночі звістуни,
Я рад вам, діти темної країни,
Вам дня ворожого мирні сини.

На легких крилах ваших лине тихо
До мене мир, спокій, котрого в день
Даремне йду. За дня прожито лихо
Зіллесь в ночі в гармонію пісень.

Щасливі з роду невидючі очи:
Не нажене їм людське горе сліз;
Мені вменчить лиш чорна пільма ночі
Сей біль, що в душу ясний день приніс.
В день давить душу біль той наче змора,
Бунтуєсь кривди почуте важке;
Настане ніч, вбере уява хора
Хорошо те, що в день було гидке.

У Відні, 26 червня 1893.

Кругом так темно, мов тебе у тремно
Вклали, а глянеш крізь вікно в простір,
Зірки горять. В душі було так сушно,
Аж глянь, — горить надії тисяч вір.
Неприятні, ліниві, темні тіни,
Неприятної ночі звістуні,
Я рад вам, діти темної країни,
Вам дня ворожого мирні сини!

Василь Щурат.

ГРИГОРИЙ СКОВОРОДА,

його життя й діяльність.

Написав Д. Пісочинець.

[Далі.]

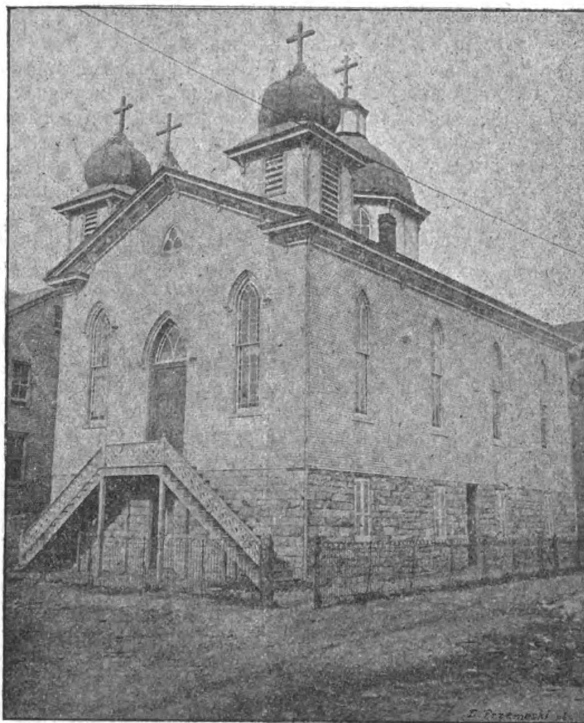
Народню освіту він вважав ділом необхідно потрібним і надавав їй велику вагу задля освіти усієї країни. „Пля-

тону був розум критичний в що найвищій мірі. Через це його краще буде найменувати раціоналістом, ніж містиком.
До чого-ж дійшов Сковорода, який виробив світогляд після своєї праці?
На весь світ він дивить ся „як на машину, що складається з машинок, не обмежану ні місцем, ні часом. Я бачу у йому єдине джерело усього, єдиний осередок й єдиний розумний циркуль посеред великого числа їх. Це джерело й цей осередок є скрізь, а кола від того осередку нема нігде... Коли скажем міні, що околинний світ цей на якомусь місці колись кінчить ся, бо має межу, обшири його покладену, й я скажу кінчить ся, се-б то почнець ся знову. Бачиш, що у йому межа є вже й двері, за котрими бачимо нові обшири. Й тоді-ж зароджуєть ся курча, коли кінчить ся яйце. Отак завжди все посуваєть ся у безмірре. Джерело світу й світ, як тінь його, межі не мають. Він завжди і скрізь біля свого початку, як тінь біля яблуні. Одну тільки ріжницю має, що дерево стоїть без від-

VI. Сковорода, як філософ.

Ніби-містицизм Сковороди. Його раціональний світогляд. Подібність до Спінози. Російські масони. Згода деяких Сковородиних поглядів моральних з наукою масонів. Пізнання, по думці Сковороди, є єдина мета людського життя і спосіб зазнати щастя. Сковорода не аскет. Національні риси Сковородиної вдачі, науки, релігійних та моральних поглядів. Чи не породили його моральні обставини морального та суспільного життя України.

Сковорода увесь вік свій працював над розв'язанням про найвищих питань про Бога, про світ, про моральні обов'язки, про обошліні відносини людей та т. и. Цим боком своєї діяльності він за життя ще придбав собі ймення філософа. Суттє його філософської науки не було гаразд обмальоване, а більшість життєписателів найменувало його містиком, та й годі. Підставу такому поглядю добачали в тому, що Сковорода шукав якогось тасмничого змісту в словах свв. Письма й сілкував ся прикладати той зміст до розв'язання усяких питань з звичайного життя людини. Не вважаючи на те, той погляд, що вважає Сковороду містиком, є погляд мильний. То правда, що Сковорода шукав тасмничого змісту в словах та реченнях свв. Письма, але раз, що в цій праці їм верховодило жаданне пізнати світ, Бога й людину, а друге, що він не приймав за вірну жадану істину релігійної, а критично переглядав свв. Письмо і шукав у йому підстави для тієї, чи

Церква американська в Шамокині.

нічкої істини; ніколи не підлягав впливови тасмниці, а прикладав до праці усю міць свого критичного розуму. Сковорода

має, що дерево стоїть без від-

міні, а тінь зменчуєть ся, кінчить ся, знову народжуєть ся й знову щезає й є ніщо иньче, як materia aeterna¹⁾

Д-ка Юхименкова²⁾ порівнює такий світогляд до світогляду Спінози. „Чи не є-ж це єдине джерело“, каже вона, „цей повсюдний осередок та розумний циркуль“, задля котрого увесь світ є тільки сума мінливих з'явищ, що виникають і знову зникають, чи не є це Спінозівська субстанція, що разом єсть і Бог, і природа, natura naturans, котра все охоплює й відносить ся до світу в з'явищ до своїх модусів, як океан відносить ся до хвиль, що на йому здіймають ся? Зараз Сковорода найменував це джерело або субстанцію „materia aeterna“; але звичайно він зве її Богом, додаючи, що „люди старосвйцькі звали Бога всесвітнім розумом, джерелом річий, довічностю, долею, необхідністю; а важливіші ймення християнські йому такі: дух, Господь, цар, отець, розум, істина“. „Як хитроці машиністові годинникову машину на башті, так Божественний дух і бувєсь світ в русі тримає

¹⁾ „Израильскій змії“, рукоп. Сковорода.

²⁾ „Философъ изъ народа“. [Кн. „Недѣля“, 1894 р., стор. 1].

й є джерелом усякому створінню. Сам надихає, годує, порядкує, лагодить, боронить й по своєму хотінню, що зветь ся загальним законом всесвітній, знову повертає в грубу матерію. З цієї причини розумна старовина рівняла його до математики або геометра через те, що він безпереч виробляє пропорції або мірки, виліплюючи по зразкам трави, дерева, звіврів та все иньче. „Час, життя і все иньче у Бозі знаходиться ся“.

Це без сумніву світогляд пантеїстів, Спінозівський монізм.

А як же Сквородина дуалізм? Чи Скворода-ж не казав часто про подвійність усього, що існує: два світи, дві людини й т. и. Здасть ся „цей дуалізм потрібний Сквороді, щоб виявити людям різницю поміж субстанціональним і модальним, суттєм і випадком, внутрішнім і позверховним, тим, що існує навсправжні й здасть ся“.¹⁾ Проф. Сумцов²⁾ гадає, що той дуалізм виник у Сквороді під впливом масонів. Масонство досягло Московщини на початку 18-го стор. Уперше воно з'явило ся в невеличкому гурті чужоземців, потім відразу розкинуло ся в р. 1760-го було вже в Москві. А за 70-их років і по далеких кутках російської держави. Скворода казав, що він не знає масонів та й у Московщині він був тільки двічі, а через те слід думати, що масонські ідеї зробили на його свій вплив, коли він мандрував за кордоном. Це був час, коли масонські ідеї широко розповсюдились, особливо по Германії, й Скворода, що знайомивсь там з багатьма ученими людьми, мабуть чув їх.

Світогляд російських масонів був такий: уявимо собі два трикутники, котрих верховини стрічають ся у одній пятці; з цієї пятки, мов з осередка, намалюємо коло. Коло, скільки його містить ся у трикутниках, визначає людину. Півобід того кола містить ся у горішньому трикутнику, півобід — у спідньому. Горішній визначає царство духове, світлі та божественне; спідній визначає царство матеріальне, темне, дияволове. Людина належить до того й того; вона — вища істота матеріального й нижча духовного. Від природи людину однаково вабить і до світла одного царства й до темряви другого. Був час, коли людина була власністю самого світла, царства вищого, небесного, але Адамів гріх викинув її з цього стану. Проженіть гріх, не слухайте чар матерії, темряви й ви знову досягнете першого стану, в вас засяє небесне світло, ви мати мете вище знатє. Задля цього людині треба підноситись зі спіднього трикутника до горішнього, се-б то від земної гріховності до світла небесного; їй треба втекти від спокусу матеріального світу, зашибатись в самого себе, пізнати себе. Це нове народження внутрішнє, замінить людині нікчемну шкільну науку. Уречисте сумління просвітить розум, і він усе зрозуміє. Так саме міркував і Скворода, поділяючи людину на дві істоти, радіючи скоряти своє тіло, не давати йому панувати над душею. Віддаючи належну шану моральному бокови християнства, масони, як і Скворода, нехтували його догматовий бік й не дбали про обрядовість. Виходить, що, не будши масоном, Скворода у своїй моральній науці провадив ті самі ідеї, що й вони, хоча й брав їх може з иньчого джерела. Тим робом він покликавав людей до життя ідейного, духового, божественного.

Чому-ж так, що коли ви залишите тіло, та станете жити духовим життям, ви будете кращою істотою?

Усе випадкове й зверхнє — тіло, тліне, тінь є заравом і лихо; добро єсть довічне, єсть Бог. У людини репрезентантом цього довічного єсть думка; вона тільки й відриває його від иньчих тварій, робить справжньою людиною. Справжня людина, се-б то її думка або дух, відбиваючи у собі це довічне, є єдиним можливим способом, щоб пізнати Бога або світовий порядок. Це єдина мірка або критерій. Позаяк пізнання є єдиним способом, що їм можемо злитись з довічною основою світу, то воно єсть і гарною метою нашого життя. „Життя живе тільки тоді, як наша думка, улюбивши правду, любить висліджувати її стежки; тільки правда дає життя“ й „не помилились ся якийсь мудрець, що межою поміж людиною освіченою й неосвіченою поклав межу поміж живим і мертвим“. „Бог від нас ні молитов ані жертв не хоче прий-

мати, коли ми не пізнали його“. Пізнання, що є метою життя, є заравом й єдине щастє, людвіи можливе. „Кажє богovidця Плятон: нема нічого солодшого від правди; а нам можна сказати, що сама тільки правда й є справді солодка“; кому „Бог не солодкий“, тому „нема Бога“. Але пізнання-ж єсть єдина, головна чеснота, від котрої усі иньчі залежать.

Цим міркуванням про пізнання Скворода знову й ще ближче наближуєть ся до Спіноза.

З єдиної мети життя, се-б то пізнання, походить і життя мораль Сквородина, як слід жити, щоб бути щасливим. Він казав: „Дяка Богови Милосерному, що потрібне зробив не важким, а важке непотрібним“. І справді, для щастя людини потрібне тільки пізнання, а пізнавати Бога не важко, хай тільки людина захоче ужити на те своє життя. З цієї правди Скворода робив ще два нові виводи, а саме перший такий: „що найпотрібніше задля людини щастє, але воно є й що найлекше, коли людина зрозуміє, у чому воно, й другий: лихим бути важко, добрим легко“.

Хоч Скворода навчав обмежати потреби тілові тільки тим, що необхідне для існування людини, вкочотати жадання, покинути примхи, взагалі не годити тілови, й сам жив так, отже його науку моральну не можна найменувати аскетизмом, й ось через віщо. Аскетизм вимагає від людини, щоб вона не то що не жила щасливо, але й не марила про щастє; щастє, раювання людина знає на небі, а тут вона мусить повертатись, та терпіти лихо та злидні. Скворода навпаки показував людям шлях до щастя, та страждав та побивав ся, що люди не розуміють своєї користі. Та й наука Сквородина не така вже сувора, якою здасть ся на перший погляд. Правда, ідеал його вимагає від людини дуже й дуже багато; але такі саме важкі й усі моральні ідеали; а взагалі Скворода відривав людей від щоденного клопоту, воювання, ворогування, торгу, господарства, щоб ужити ту увагу й працю на пізнання правди й єднання з Богом та природою і тим задовольнити духа людини. Задовольнення духа наповить людину таким раюванням, якого він ніколи не знає, задовольняючи потреби тіла. Ой, як далеко стоїть його ідеал від ідеалу аскетів!

Чи був же Скворода нашим українсько-руським філософом і які саме виявив прикмети своєї національності?

Що Скворода прихилив ся усім щирим серцем до України й до народу українсько-руського — в цьому ми здасть ся доволі увевились з його життєпису. Він любив свою країну, нарід і мову, хотів жити й робити на Вкраїні й бажав, щоб його кістки лежали в рідній землі. Вчившись і вчивши потім по таких школах, де не вживано української мови, він звик до московської мови і нею писав свої твори, але говорив завжди по-українськи. Але можна любити якусь країну й нарід, не будши звсїм мешканцем тієї країни й снмом того народу. Так ні-ж, Скворода має багато тих особистих рис, що вони властиві народом українсько-руському. Міцнє та завзяте почуттє світової краси, прихильність до простого люду, до вільного життя, рівності, самостійності та демократичності, усе це, чим визначавсь Скворода, з давних давен віданача увесь українсько-руський нарід. Так саме Скворода наближаєть ся до свого народу і в своїх релігійних порівняннях. Південні народи, що зросли по родючих та роскішних краях, посеред гарної природи, виявляють у своїй релігії більше нахилу до поезії та до мрій. Вони пізнають Бога, любуючи тим красивим світом, що він утворив і те любування таке їм любе, що вони не вимагають від Бога ще заповоги або користі; тим людям дорожча духова сторона божества, а не матеріальна поміч, Бога вони уявляють собі духом і догодити йому слюкують ся духом, а не виконуючи обряди. „Москаль, каже Костомарів, набожний зверхно, поважає обряди, щира, сердечна набожність поміж їми рідко трапляєть ся; у Вкраїнци, навпаки, дуже почуттє повсюдності Божої, побожність його душевна і до Бога він удаєть ся щирим серцем, душею, не загадуєть ся над виглядом, формою.“¹⁾ Отакий щиро-побожний Українець був і Скворода.

На Сквороді відбили ся ще випадкові умови вкраїнського життя. За часів унії та боротьби з Ляхами побожність

¹⁾ Ibid., стор. 23.

²⁾ Передмова до „Життя Сквородина“ М. Ковал. [„Кіев. Стар.“, 1886 р., стор. 9].

¹⁾ Костомарів: „Дет-русскія народности“.

у Українців вельми розвинулась і буйно виявилась будівництво церковів, ширими вкладками на діла релігійні, учинками християнського милосердя та боротьбою за віру. Як скінчилась боротьба, то природжена побожність не мала вже тієї спромоги, щоб виявлялась, що була попереду, й мусіла піти в середину людини, щоб знайти спокій та задоволення в самій собі, в надії на Бога та покірливості його святій волі. Але цього було дуже замало для людини з розвитою побожною; тоді частина запасеної енергії пішла на пізнання Божественної істини, а частина на діла побожні. Українці й доси удають з себе не містиків, задовольнених собою, а раціоналістів та діячів на полі релігійнім; жертва побожність не задовольняє їх, вони шукають такої віри, щоб вимагала від них діяльної любови, а критичний розум знаходить для себе досить роботи, вишукуючи або складаючи таку віру, що задовольнила-б отим потребам серця та розуму. Ці причини породили штуду, в її Україні знаходять поки бажане задоволення й через це не вважаючи на всякі перешкоди, вона захоплює все більше та більше людей.

Ці саме умови українського життя та влади Українця відбили ся й на Сковороді, і він, почавши з містицизму, згодом дійшов до краю раціоналізму, проповідуючи надію на ласку Богу, певний, що у тому він [а значить і кожний] знайде і спокій і задоволення своїм потребам, він згодом бере живу участь в людському горю та в радощах, побиває ся й клопочеть ся за них і нарешті, замість постаті задоволеного містика, перед нами стає завзятий борець та суспільний діяч свого часу.

Чи знайомивсь Сковорода з творами Спинози, чи ні — не звісно; а нам здаєть ся, що дужий критичний розум [який саме мав Сковорода] та отак пильно працюючи, міг і самотійно зруйнувати петри схоластики й дійти до тих же пересвідчень, до яких дійшов філософ Спиноза.

Тепер зупинимось ще трохи над тим, як виробивсь в Сковороді завзятий суспільний діяч і вчитель народу. Діяча цього, як і раціоналіста, породили тогочасні умови українського життя. Вибудоване на видимій неправді в суспільних відносинах, це життя невідмінно мусіло викликати апостолів правди. Цього не було тільки тоді, коли пригнічений народ зовсім завмер під тяжкою кормигою, а український народ не завмер і доси не то що в ті часи. Виходить, що не Сковорода то хтось инчий, але мусів народитись чоловік, дужий душею, що поклав би своє життя на відродження пригніченої правди. Так саме як до Сковороди був Хмельницький, а після Сковороди — Шевченко. А біля Сковороди таки скупчились ті умови, що сприяли йому стати оборонцем правди. Він походить з пригніченого простолудства й ще змалку виявляв чуле серце та побожність; соціальну неправду він бачить перед очима, а ще більше вона вражає його у подорожі поза кордоном. Коли він тільки придивив ся до тамашнього життя та знайомивсь з учинками людьми, то мусів спостерегти і те, як панує кривда, і той рух, що здійснюєть ся посеред освіченіших людей, щоб відродити рівність, моральність та побожність. Розум і серце були вже зворушені й почали робити. Через якийсь час, під впливом дальших вражін суспільного та персонального життя, довга та пильна праця привели його до цілої філософської науки, і в тій науці головне місце зайняв дух людини. Сковорода, що не має ні роду, ні посади, ні скарбів яких, іде на послугу духови й працює, щоб визволити його з неволі у тіла. Що дух повинен панувати над тілом, Сковорода чуваче мабуть подорожуючи по Германії, де за 18-го стор. був дуже розвинутий містицизм та квітизм. Праця над пізнанням духа та його визволення привела до пізнання справжньої правди; прихильність до праці та увага земляків покликали до розповсюдження правди; а чуле серце та вади суспільного життя показали, куди нести світло правди.

VIII. Вага та значіння Сковородиної діяльності.

Кращий спосіб до зрозуміння діяча та його ваги в життю суспільному. Стан Слобідщини у 17-му стор. Промисловий та просвітний стан її за часів Сковороди ціля студій проф. Багалія. Однобічність того малюнку. Другий бік його праць Бакал, проф. Сумцова та Лебедєва

й и. Шкідливі історичні обставини України. Загальний огляд. Найживіший бік Сковородиної діяльності. Віра в людей, бадьорість та завзяте.

Щоб зрозуміти вагу й значіння якого діяча, не досить намалювати його обличчя моральне, розказати про його життя та діяльність, а треба ще уявити собі ті часи, коли він жив і робив, та обставини і стан суспільности, у якій він жив. Це, так сказати, те тіло, на якому мусимо уже намалювати образ, і від того тіла залежить більший чи менчий вплив самого образу. Образ світлий на світлому-ж тілі робить на глядача слабійше вражіння, а той самий образ на чорному тілі зробить дужче вражіння. Так саме не можна обвинувати часу та обставин діяльності діяча, через те, що вони мали на його свій вплив й додавали таку чи иньчу часточку до виробу його влади та напрямку. Та не зауваживши їх, не зрозуміємо навіть досить певно, як і звідки повстав той діяч? Чи єсть він надзвичайне явище, чи найординарніша постать? Людина бо не істоті сама собою, а є наслідком усієї суми чинників: часу, людей, законів, соціального стану і т. п. А ще більше треба цього, коли маємо діяча просвітнього. Уявимо-ж собі ту середину, що у її жив, робив і наслідком її був Григорій Сковорода.

Поле Сковородиної діяльності була Слобідська Україна, се-б то теперішня Харківщина, частина Курщини та частина Вороніжчини. Це була країна нова, мало оброблена й рідко заселена. До 17-го стор. тут не було ні сел та міст ані яких непорушних селищ; по безкрайному степу раз-у-раз шведяли Татари, що, мов та галич, прямували на здобич у сумежну Московщину, та иноді, несміливо, як пристало оборонцям, а крадькома, мов алодій, з'являти ся московські вартівні, виглядаючи Татару; не було жодного міста, жадної посілости. Перші осадки з'явили ся на її у 17-му сторіччі, а найбільше за часів руйни. Це були Українці, що мусіли кинути батьківщину, тікаючи від війни та розруху. На прикінці цього віку на Слобідщині було вже 18 міст та сел. Але життя тих місць та селян було дуже важке та неспокойне: татарські наскоки, пожежі, пошесть, а тут ще тяжкі податки на війну Московщини, що під нею була Україна, з сумежними державами. Року 1680 татарська орда спустошила 18 міст та сел, зруйнувала 7 церковів, вигубила та побрала у полон 3 тисячі людей і пограбувала велику силу товару, збіжжа й иньчої худоби; р. 1733 у Харкові погоріло 300 будинків; р. 1739 у Святогірському монастирі пошесть вигубила затого всіх ченців; р. 1696 балаклівський протопопа жалів ся, що на Україні [Слобідській] не можна жити, бо за татарськими нападами не можна обрабляти землі.

А от як жили тоді у кращому місті Слобідської України, у Харкові. Робити в полі виходили чималим числом та добре приоружені; і в день, і в ночи воевода становив скрізь вартових, а на ніч місто зовсім замикало; в літку не толено печів та лазень і не свічено світла.

Тільки за другої половини 18-го сторіччя, як російські межі досягли до Чорного моря та приборкано Татар, Слобідщина могла трохи спочити та ваятись до культурної, просвітньої праці. Тоді-ж зроблено відміну її життєвого та урядового ладу: з вільних слобідських полків уряджено Слобідську губернію, полкові міста понайменовувано провінціальними, заведено комісарів, повернено козаків у гузари і накинито подушне на військових людей. Саме ці часи були добою найбільшої діяльності Сковороди і ми довше зупинимось при їх, щоб краще обмалювати.

Року 1733 в Слобідщині було 677 сел і 666½ т. людей, затого самих Українців. Люди робили землю та займали ся скотарством. Збіжжа родило ся багато і решту уживали на виріб горілки та пива. У кожному затого селі була горальня, що виробляла десятки кухов горілки; частину її випивали самі Українці, а частину сиродавали у Московщину та за кордон. І скотини було багато: овець, волів, коний. Багато було садків, та деякі по кількоро десятин [особливо по монастирях], до схочу городини та садовини; опріч того люди садовили виноград, тютюн і повковицю, ходили за бжолою, брали сіль по озерах [Торських, що біля Славянського], закладали бурти й и. Шевці, кравці, ткачі, чинбарі, ковалі, кушнірі, гончарі виробляли простіші та потрібніші річи, але так добре, що кож би в теперішній час тільки на при-

кінці 18 сторіччя українське панство не вдовольняєть ся своїми українськими виробами і в Україну посунули ремісники Москали та другі чужоземці. Заразом з тим найбільш ся й торг. Але самі Українці мало брали у йому участі, поступаючиєсь Москалям та иньчим чужоземцям. Академік Зуев каже: „Маючи усе потрібне, Українці не шукають грошей, не їздять далі своєї країни, а вільно кохають ся у роскошах, спродуючи тільки те, що їм зайве“.

Дякуючи такій змозі задовольняти свої матеріальні потреби, Українці могли виявити значний нахил до просвіти. До просвіти прагли не тільки вищі верстви, але й нижчі: козаки і панщанне посіпство. Нахил був такий дужий, що по хуторах та по малих селах, де не було шкіл, люди наймали дяка й харчували його, поки було кого вчити, а тоді відмовляли і він мандрував далі. Мандрівних дяків не цурали ся й українські пани, що народили ся з козацької старшини. Так повстав відомий тип мандрівних дяків, що мандрували по хуторах та по селах, то навчаючи, то самі вчучись, коли подибували вчителя більш свідомого. Просвітою керувало духовенство. Нахил до просвіти воно придбало на Україні Наддністрянській, в боротьбі з унією, а звідти принесло її й на Слободі. Але в боротьбі з унією брали участь і всі другі верстви української громади, засновуючи братства, школи та друкарні. Тим робом і для них просвіта була так само дорога і бажана, як і для духовенства.

Духовенство позакладало школи при церквах [при Ахтирській церкві св. Миколая, школа була вже у 1675 р.]. В 1732 р. таких шкіл було 129. Вони були і по козацях і по панщанних селах; по деяких було кілька шкіл; так саме по деяких школах було по кілька вчителів. Школи були не для самого духовенства, а для дітей усякого стану. Поповичі становили, звичайно, помітну частину школярів, але більшість складала ся не з їх, а з дітей козацях та послопитих. Навчившись читати по церковному та співати, одні з школярів ішли до Харківського колегіюму або ставали мандрівними учителями. Діти простого козацтва і ті часом не спинялись на початковій школі, а йшли ще до колегіюму. Коли таку прихильність до освіти виявили нижчі верстви, то серед людей вищого стану, що, дякуючи привілеям, мали більшу спроможність вчити ся і краще розуміли явища суспільного життя, прихильність до освіти була ще дужча. Як добре тамили деякі з них користь від науки, свідчить такий факт, тим більше цікавий, що він належить до самого початку 18-го стор. (1716 р.) Сотник Озюмського полку Данилівський відписував своєму синові спадщину тільки з тією умовою, щоб він добре брав ся до науки. Чимало осіб з козачої старшини не цурали ся також і письменної праці та лишили по собі записки [Квітки, Тевяшови, Кіндратови й н.].

Р. 1726-го у Слобідщині була заснована й вища школа. Школу заснував Білогородський владика Епіфаній Тихорський за підмогою князя Голицького. Ця перша вища школа був Харківський колегіюм. У свій час він зробив чимало користного. У колегіюмі вчили ся діти усякого стану і він готував освічених людей задля всіх інституцій і урядів. Науки, що їх вчили у колегіюмі, відповідали його загальності. У йому викладали: математику, будівництво [архітектуру], малярство, історію, землепис, французьку та німецьку мову, інженерію, артилерію, фізику, природознавство, сільське господарство, медицину. Зверху це була зовсім нова школа. Багато учнів жили у вельми злидених обставинах; щоб прохарчувати ся, вони мусіли співати канти по під віконню, а задания справляли при світлі каганя. Не вважаючи на те, у школі вчло ся по 700 і 800 хлопців, здебільшого поповичі, але чимало й з иньчого стану. Такий завзятий був нахил до просвіти. Колегіюм виховав багато видатних діячів на полі просвіти і всякої иньчої праці. У йому вчили ся: перекладач „Гліяди“ Гвідич, проф. Каченівський, Михайло Ковалівський, сенатор Дубянівський й і. Вихованці колегіюму згадували свою alma-mater, дякуючи.

Нові мешканці Слобідської України визначали ся побожною, котру вони принесли з своєї батьківщини, Наддніпрянської України. Вони буйно виявили її будуванням церкв, закладуванням монастирів, брацтва шпиталів та н.

От малюнок культури-просвітнього стану Слобідщини

за 18-го стор., намальований проф. Багалієм.¹⁾ Він такий милий, що нам зостаєть ся тільки любити ім. Ми не бачимо тут ні лиха та злиднів від браку матеріального достатку, ані зла, що повстає з темноти та забобонів — рай та й годі! Чи є хто такий, що не забажав би такого раю тепер? А тим часом хто-ж з нас, вдивившись в сучасне, вельми злиденне та темне не життя, а повсякчасне бідування та поевіряння нашого люду, не скаже усе-ж таки, що ці часи крамці від минулих, та що вони певне не були-б такими, коли-б не з'являли ся такі люди, як отой сирій філософ Григорій Сковорода, що, забувши власне злиденне життя, не дбаючи навіть про куток, де-б він міг прихилити свою сину голову, занехавши той глум та утиски, що робили йому можли люди, — одно гукав світові: „Схамеїть ся! Забудьте хоч на хвилину вашого раба непевного, що став вам за пана — ваше тліне тіло, та згляньте на пана тілови, на вашу душу!“ — одно будив духа людського, пригніченого життєвим клопотом? Ця промова невинно певне загубила-б половину своєї ваги, коли-б життя було справді лагідне та миле; коли-б не було воно таким темним, гідким та злиденим, що тпаа учителів, подібних до Сковороди, знайшли-б собі безліч безмірної праці, та й то мало-б освітили це темне царство, ледве чи вичистили-б її, через сторіччя не чищені, Автієві стайні! Одже й д. Багалій кінчить свій огляд сими словами: „Нам можуть, каже він, зауважити, що наш малюнок грішний однібічністю, що ми намальовали тільки ясні та милі боки булого життя. Це правда, ми по кріхточій збирали нарізні події, щоб зрозуміти що найвищу рівнину тогочасної культури“. Тепер ми спробуємо на підставі иньчих джерел²⁾ намальовати другий бік того малюнку. Д. Багалій намальовав ясний бік, ми намальуємо темний. Тільки тоді ми можемо сказати, що знаємо життя, коли знаємо і гарні, і погані його боки.

[Конець буде].

„ОДНОЮ СОКИРОЮ?“

В н-рі 8 газети „Народ“ з р. 1893 поміщена на стор. 74 статійка під заг. „Одною сокирою?“, в котрій редакція між иньшим каже ось що:

„В 1 н-рі „Зорі“, за сей [1893 Ред. „Зорі“] рік, д. Данило Мордовець таке пише в „Суплиці до Василя Лукяча“: „Василью! Бажав еси мого перекладу „Під небом України“. На! ось тобі переклад!... Знайшов ся добрий чоловігя [перекладчик], котрий міцно знає мою рідну мову, та й перо у нього орлине: се б то Цезар Білило, ширин Українець — одно слово — „репаний“, як то кажуть. Я його давно знаю за талановитого письменника. Він і Шілера перекладав на нашу мову, і з Кулішем — щастя, Боже, старому Панькови — одною сокирою дещо будовав“ і т. д. Не тикаючи більшої частини наведених слів, ми скажемо тільки, що те, що сказано про д. Куліша — чисте непорозуміння. Ш. д. Мордовця тут очевидячки плохо поінформовано. Ми маємо в руках докази, що д. Білило [Білиловський] ніколи нічого не будовав одною сокирою з д. Кулішем, хіба що за таку будованку узяти ось що: 1) Д. Куліш виправив Білилів переклад Шілерової „Пісні про двона“ [при чому д. Білило не дав чому-сь до д. Кулішу німецького оригіналу]; 2) Д. Куліша „Дума про курку з курчатами“, дана в рукописи на прочитанє одному д. Білилу, пішла в Харкові по людях, без подання, хто є автор та ще й з пропуском уступів про жидів [д. Білило жид], і 3) д. Куліш відкинув пропозицію д. Білила студити альманах із своїх і Білилових творів... Ось факти літературного характеру. Про иньчі ми не можемо писати, а тільки скажемо одним словом, що д. Куліша взагалі не слід компанувати з д. Білилом“.

Ми ждали, що скаже д. Ц. Білило на вчинені ему закиди. Коли-ж відповіді не було, а шан. редактор „Народа“ в письмі до нас, з дати Коломия 5. січня 1894, прагадав нам,

Original from

¹⁾ Багалій: „Заселеніє харьков. края“ Харків, 1889 р.
²⁾ Ibid., стор. 39.

що „слід би поправити кривду для Куліша, що була зроблена в „Зорі“ торік д. Мордонцевим і поправлена в *Народі*, — віднесли ми до Ц. Білила, і подавши зміст згаданої статійки, просили о пояснене. Д. Цез. Білило, що до хвилі одержавя нашого листу не бачив і не читав статійки і аж від нас про ню довідав ся, надіслав нам не гаячись два пояснюючі письма, одно з дати Петербург 1. лютого 1894 р., а друге з дати Петербург 2. лютого 1894 р., з просьбою помістити їх в „Зорі“. Згадані письма наспіли до нас перше 20. лютого, а друге — 23. лютого с. р. З огляду одначе, що саме втді почали не пускати „Зорі“ до Росії, здержувались ми з їх поміщенем, дожидаючи хвилі, коли заборона буде скасована, на що нам звідтам подавали надію: ми бо бажали, щоби пояснене д. Ц. Білила відчитали не тільки в Галичині, але й на Україні, де живе д. Куліш і інші люди, про котрих в дотичних поясненнях згадує ся. Коли-ж надія що до пропуску „Зорі“ поки що не сповнилась, годі вже нам довше ждати і ми, сповняючи наш обовязок, містимо отсе згадані письма д. Ц. Білила.

Редакція „Зорі“.

I.

Петербург, 1. лютого, 1894 р.

„Вельми шановний Добродію!

„..... Що до Пантелеймона Олександровича, то я дуже, дуже Вам вдячний, що написали міні про цей інцидент. Я доперва від Вас, Добродію, довідав ся, що в „Народі“ д. Куліш надрукував протест проти Мордовця. Не знаю, яку дідуць Мордовець мав думку, пишучи, що я з Кулішем дещо будував одною сокирою. Міні здаєть ся, що він, пишучи це, думав так, як я йому казав і оповідав. А казав йому я, коли річ зайшла про д. Куліша, що ми з ним, се-б то з д. Кулішем, був такий довгий час, дуже часто листувались, а потім навіть і що дня бачились. Казав йому ще й те, що д. Куліш, почитай, усе що писав за кордоном остатніми часами послав міні в листах не тільки на прочитанне, але і на раду, пишучи міні: „Кажіть і пишіть так, як думаете, без соромна казка. А я сидіти му як той маляр з палітрою в руках, прислухати мусь і підправляти му“. Вбачаючи в міні критичну кебету і деяку, скажемо хоч і невеличку, освіченість європейську, особливо знакомство з європейськими літературами, д. Куліш чимало прислав своїх віршів і творів на раду. Робив він це і за те, що бачив добре, як я дуже шаную і високо ціную його заслуги, його хист, енергію, і як я щиро, не лукаво кажу йому те, що маю на думці, не боячись злобного подиху і гуркотливого грому на його, а через його і на мене від деяких ватажків Галичан у Відні і поза Віднем. Тоді, як в Галичині і в Росії шпетили з його „Хуторної поезії“, я навпаки писав в „Трудь“ зовсім таки инше, вказуючи на чудову, культурну мову в „Хуторній поезії“, на щире, чудотонку поезію, на міч його пера і т. ин. Свої рецензії на його твори я потім писав йому в своїх листах, і рецензії ті я ладен і тепер написати так само, як і тоді, бо думка моя, погляд мій на д. Куліша, яко на поета, на писателя зістали ся такими-ж, якими були тоді, коли я вперше дихнув в себе його безперечно колись високий дух, і вперше вплив ся його поезією, часом суворою та таємничою, як столітній темно-зелений бір на Бескидах скелистих, часом же легесенькою та солодко-зграйною, як весняний сьпів української красуні. Прийде час, настане день, і всі, що не забудуть ще по нашому читати, прочитають, якої я думки об д. Кулішеви, яко об писателі! То то бо і шкода, що люди так часто розбирають укупі писателя і чоловіка, на що ми і права не маємо. Наш він тільки як писатель; громадї тільки є діло до писателя, а чоловіка не сьмійте рушити, не займайте, не руште особистости, не дайте в ті кутки особистої вдачі, котрі навіть і після смерти повинні зістатись незачепливим краєм, нерушливими сьвятощами. Прошу читача не мислити собі, що задла д. Куліша я тримаю в руці тільки кадило. Ні, я відрізняю в йому мислителя, історика, поета, критика і публіциста. Я відрізняю його оригінальні твори від творів де инде позичена, його колишню мову від мови пізнішої, вітхивитої, я відрізняю Куліша колишнього з срібним камертоном в руці і гучним, пророчим словом на устах, від Куліша пізнішого, зривавшого власними руками відець слави в своєї старезної голови.

„Чи мав я своїми листами, своїми думками хоч який-небудь вплив на його твори, котрі він писав за кордоном, — не знаю. Про це д. Куліш, нехай здоров буде, сам краще мусить знати. Принаймні він не раз перероблював свої вірші, свої вирази і слова після моїх уваг і підправленими та переробленими присилав удруге міні. Коли це не так, хай скаже, що брешу. Певна річ, що це ще не значить „одною сокирою будувати“. Як і перше не йняв, так і досі не йму я віри тим, що кажуть: „О, Кулішеви, боронь Боже, що nebude сказати, що nebude переробити або-що“. Ні, та й ні! Багато я йому казав, багато вказував, а він, як коли-б мовляв, сидів „як маляр з палітрою“ і пильно прислухав ся. Це, розуміть ся, не та сокира, котрою на пр. будував він Сьв. Письмо з д. Пулюєм. І чого і для чого одною сокирою будувати? Він собі сам, щастя його Боже, збудує, сам собі, нівроку, мастак, а я коли захочу що nebude будувати, то те-ж або сам, або під орудою чи за порадою щирих людей, серцем прихильних до одной сьвятої справи. Правда, ніколи міні не стати врівне з д. Кулішем, але запевняю, що коли-б далі заманулось зробити з мене навіть Куліша в квадраті, то й тоді не соромив ся би я послухатись щирої ради, щирої мови, що виринає з глибини самісїйного серця. Бо що значить моє я проти тієї високої мети, проти того Бога, котрому служити і молитись доля послыкала в один храм, і мене жерця — великого Куліша в квадраті, і того малесенького дісканта, додаючого зграйної краси загальному рідному хорони.

„Не знаю, хто, що і як в „Народі“ написав про мене, причепившись до виразу вельми шановного дідуся, Данила Лукіча: „одною мов сокирою будували“, жалкую тільки об тім, що така дрібниця, такі теревені змогли зробитись причиною газетної кореспонденції. Сподіваюсь, що на цьому воно і скінчить ся.

Цезар Білило.

II.

Петербург, 2. лютого, 1894 р.

„В Редакцію „Зорі“.

„Тільки сьогодні уперве побачив я часопись „Народ“, а в тім „Народі“ замітку „Одною сокирою“.

Вчора написав я одну відповідь, не бачивши „Народа“, а сьогодні міні дав його на прочитанне д. Мордовець.

Д. Куліш, чи його адвокат каже:

1) Що „д. Куліш виправив Білалів переклад Шілдерові „Пісні про дзвона“ [при чому д. Білило не дав чомусь то д. Кулішу німецького оригіналу]“. „На се я мушу віддати от що. Було се в Відні, де д. Куліш жив на Schwarzspanierstrasse, і де ми з ним бачились, почитай, що дня. Заманулось міні видати малесенький збірник своїх творів. Переписав я їх та приношу до д. Куліша на прочитанне. Через тиждень він міні вернув мій зшиток, в котрому на кожній стороні в горі значились його слова: „се добре“, „добре“, „переробити“, „не добре“, „се годичця“, „слабо“, „кінець підправити“. А в „Дзвоні“ він спочатку переробив тільки 24 стрічки червоном чоринлом. Чи покористував ся я його виправкою, розберете і побачите самі, як порівняєте ці стрічки з відповідним місцем в „Складці № 1“. Переробивши 24 стрічки, він зупинив ся і зробив олівцем з боку надпис: „Колиб мав перед очима орижинал, то ще б може, що поправив, а так, без орижиналу, не буде добре“. Посилаю Вам, Вшановний редактор, цю сторінку, котру вирвав з свого писаного зшитку.“

1) Шан. автор листу прислав нам в оригіналі сторінку з свого зшитку, на котрій єсть початок перекладу Шілдерового „Дзвона“ з поправками д. Куліша. Для порівняня подаємо отсе 20 початкових стрічок первісного перекладу д. Білила, відтак перекладу з поправками д. Куліша і перекладу, який надруковано в н-рі 1 збірня „Складка“ з р. 1887, стор. 115.

Первістний переклад д. Білила:

З глини випалена форма
В землю вкопана стоїть.
Нум за працю всі моторно!
Ниньки мусим дзвона влять.
Хай во крапле піт
З лоба від робіт —
Річ тоді на славу вийде!
З неба-ж поміч сьвята прийде.
До діла-ж припадá й слово
Од нього робимось умніш,

І робитця за ним толькво,
За ним либонь і веселіш.
Та треба перш ще настояче
Подумать, як його зачать,
Бо той, що чинить зря, ледащо,
І знає тільки, що псувать.
Та чоловікови-ж і кѣби
На те Господь і гладу дав,
Щоб все, що робить він для треби
Свої, серцем чув і знав.

Німецького оригіналу не давав я д. Кулішу не „чомуś“, а тому, що він його й не просив [в німецькому Відні не до- став би він, коли-б забажав оригіналу?!] і взагалі, здавалось міні, він неохоче сидів би над чужими творами, котрі тоді в його оцех, як тепер і в моїх власних, не мали жадної вар- тості. Хоч, правда, він на приконеччі зшитку надписав міні, між иньчим, такий комплімент: „Вам тепер ще шкодить жар ваш молодечий, а прийде час, і Білило білити ме наше слово, як сонце полотно“. Коли він шире це казав, то помилив ся, бо такої соняшної сили я в собі ніколи не почував і не по- чував; коли-ж не шире, то умисне казав таку-ж неправду, як і тепер, що він будім виправив мій переклад Шілерової „Піс- ні про дівона“. Виправляти виправляв, та не він, а небіщик Волод. Александрів, котрий виправляючи і мої твори, і твори иньчих молодих писателів [не хочу їх йменовати], про се не кричав, і не робив собі з цього слави. Я вже вчора писав Вам, п. добродію, що як би я, не дай Боже, був навіть Ку- лішем в квадраті, чи в кубі, то й тоді памятав би мудру при- казку: один розум добрий, а два ще краще, і питав ся-б, і шукав би людської поради на користь сьпільному ділові.

2) Д. Куліш носить ся з своєю „Куркою“, як та курка з яйцем! Бійте ся Бога, д. Куліш, не сьогодні так завтра Вам прийдець ся предстати перед Богом, а проте шматуйте і мордуєте правду, як і колись. Вашу „Курку“ прислав міні з Харкова в Петропавлівськ [Сибір] небіщик Александрів. Син його, Вячеслав, слава Богу, живий, нехай же він скаже [він не жид: йому піймуть віри Християни]. Ірчи того у мене є схований лист Дра Александрова з частиною Вашої „Курки“. Як же я, сидючи за 3000 верстів від Харкова міг тодувати Харків Вашою куркою? Проїжджаючи через Харків з Сибіри в Відень, я у перве почув всю „Курку“ з уст по- кійного Дра Александрова, тільки, правда, перероблену небі- щиком, за що і счпив ся розчин між д. Кулішем і небіщиком.

Ось що міні писав покійний Александрів:
„Харьківъ 1888 р. Лютого 26-о д.

„Мій Любий Пане Цезарю! Що пише вамъ братъ про С..... то правда; а що про мене, то тільки на половину..... и пытали про ту Курку, бо я ии пославъ С.... при 40 книгъ- кахъ Складки, котроу С..... обіцався міні розпродати у Києві. У тій Курці нічого особливого, тільки вона написана дуже гарно и в выводе літомъ въ садку у трахтырі двохъ Студен- тівъ, которі зайшли туды повечеряты на остатній коповыкъ, и багачівъ кулаківъ, „що кровь въ народу сеала“.

Далі приводить покійничок цілий уступ з поеми і кін- чає так:

„Выписку я вамъ зробывъ само собою по своїй редак- ції, а коли небудь пожалуй пришло вамъ и всю Курку въ ре- дакції своїй и Кулішевій...“

Посилаю Вам, добродію редактор, ще й лист,²⁾ і диві- тесь, якого лиха може накоїти своєму власному, колись то славному іменю, чоловік, котрий мабуть вже зробив ся тим, чим він там бояв ся стати „ничего несмыслящимъ чело- вѣкомъ“

Переклад з поправками д. Куліша:

З глини випалена форма В землю вкопана стоїть. Гей, за працю всі моторно! Дівона мусим добре влитъ. Хот потіймо, Та уліймо На хвалу сьвятому Богу! Він пошле нам підмогу. Додамъ до діла й слово: Ми від слова розумніші:	З ним робота йде толькво З ним серій в нас веселіші. Поміркуймо-ж як найкраще Нам се діло розпочати: Бо хто робить, мов ледащо, Знає тільки зопсувати, Бо на те нам Бог із неба Дав кебету і розум добрий, Щоб робили, що нам треба, Що нам дух велить хоробрий.
--	---

Переклад д. Білила надрукований в „Складці“:

З глини вироблена форма В землю вкопана стоїть. Гей, за працю всі моторно! Дзвін сьогодні треба злитъ. Хай з нас краще піт, Треба злитъ як слід. Давін — хвала Сьвятому Богу, Бог нам дасть і підмогу. До діла додамо і слово, Бо що від слова розумніші?	При слові й праця йде толькво, І в серцю якось веселіш. Так поміркуймо-ж, як найкраще Се діло тут нам розпочати, Бо той, хто робить як ледащо, Тому ніпочім все псувать. А нам на те Господь із неба І розум і кебету дав, Щоб кожен з нас робив що треба, І як робить, щоб добре знав.
--	--

[...„чтобы въ этой глупой пустынѣ не сдѣлаться такъ же глупымъ, ничего не смыслящимъ чело- вѣкомъ“ — з його листа до мене]. Так робити чоловіка без вини винним, накидатись на чоловіка ні за віщо може тільки д. Куліш, котрому не дарма сьпівав покійничок Александрів:

Гей, онуче! Гей, онуче, баби Талалайки!
Що таке тебе доведе до гризні та лайки?

Скажу і я за небіщиком:

Зглянься на вік твій, та покай ся!
Діло не минуче!...
Вже на Божій ти дорові...
Гріх тобі, онуче!

3) Ніколи не робив я д. Кулішу „пропозицію стулити альманах“ із моїх і його творів. Се значило-б рівняти себе до його! Колись не міг я рівняти себе, бо я був ще надто зелений, а він вже був червоний, як птиця-кардинал; а те- пер, остатїями часами, і на думку міні не спаде завидувати його літературній славі, котру він обернув в безславе. Я робив йому пропозицію видавати його переклади Шекспірових творів і власних його поем. А зробив я цю пропозицію йому після того, як він міні написав 1883 р. серпня 7, між инь- чим: „Се я, бачте, хотів би зробити Вас видавцем драми (коли вона того в Вас заслужувати ме)“. Посилаю Вам і цей лист.³⁾

„Радію серцемъ, — написав він міні на те, — що Вы авторствуете. Живу на необитаемому острові, тимъ и не чита- тиму Вашего оповідання. Не пренумерую ні однієї газети. Тільки не сподівайтесь, щобъ и критика Ваша такъ удо- балась редакції, якъ оповідання. Тамъ е свій шпъ для своєї парافی: чужому не такъ-то доступно. Та й не вдержитесь Вы, щобъ не переборщити, яко чоловікъ велики до мене прихильний. А чоловіку новому в критиці трудно въ persona ingrata зробити persona grata. Се більше діло часу и ро- зумнійшання людського, ніжъ Вашего благородного силкування. Вы жъ уже били горохомъ обь стіну въ Відні, а въ Харкові народъ певно такий же довговухий.“

„Ваша мечта про выдвнничество дуже веселить мене, хоть сонце не хутко ще зійде, не такъ хутко, якъ Вамъ здаецця: бо чого жадаемъ, у тому мы й певні. Треба Вамъ знати, що одинъ чоловікъ у Відні обіцявъ мені по 1000 кгульденівъ за кожную Шекспирову пьесу...“ — далі пише, що той чоловік обіцяв ся та забув... і т. иньше. І цей лист посилаю Вам, д. редактор.⁴⁾

„Ось і мої факти літературного характеру. Про иньчі і я не могу писати, тай ніколи їх не напишу, бо вони пере- ходять за царину літературних справ.“

„Адвокат д. Куліша каже, що д. Куліша взагалі не слід компанувати з д. Білилом.“

„Я за це могу тільки подякувати.“

„З цього листа Кулішевого Ви бачите, що я не брехав, коли кавав, що своїми критичними листами я мав вплив на його писання. На мою розираву про його „Байду“ він мені відписав: „На дальше як писатиму драми, дак остерегатимусь пісень заля Васъ, коханий Цезарю“.

„Вкінці скажу, що я своїх студий об Кулішеви, яко об писателі, з самого почину його діяльності аж до самого кінця- краю все таки не кину у грубу, не вважаючи на заборону його адвоката компанувати ся з ним і обіцяюсь йому, що я все зроблю, щоб не вдалось „письменнимъ гайдамакамъ ко- лись изъ своїхъ выдумокъ пороблять факты и морочити ними людей, якъ насъ на світі вже не буде“ [З його листа до ме- не]. За вло не платити му злом, бо се гидко і не по христия- нськи; він, сердечний, і сам своїй владі мабуть не радий. Я дивлюсь на його не тільки з погляду критика, але ще й з погляду лікаря.“

Цезар Білило.

Original from

UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

²⁾ ³⁾ і ⁴⁾ Дотичні листи д. Куліша прислав нам д. Ц. Білило в оригіналі. — Ред.

ОПОВІСТКИ І КРИТИЧНІ ЗАМІТКИ.

Школа народна. Часть перша. Буквар. — У Львові, 1894 р. 79 і 1 вен. стор. 8°. Ціна опр. примірника 50 сотиків.

Школа народна. Часть друга. — У Львові, 1894 р. 110 і 2 вен. стор. 8°. Ціна опр. прим. 60 сотиків.

Школа народна. Часть третя. — У Львові, 1894 р. 188 і IV вен. стор. 8°. Ціна опр. прим. 1 корона.

В сім році шкільнім вже уживають ся в школах народних нові книжки шкільні під заг. „Школа народна“, часть I, II і III, котрі вийшли накладом ц. к. видавництва руських книжок шкільних. Вони призначені до ужитку в школах з язиком викладовим руським і польським, а укладом мало що різнять ся від польських книжок, котрі заведено в школах ще минувшого року. Приписи що до уживаня нових книжок — нерівні і неоднакові, не знать з якої рації. В школах з язиком викладовим руським приписані для польської мови для II року науки „Szkółka“ ч. I, а — для III року науки „Szkółka“ ч. III. В школах же з польським язиком викладовим для руської мови приписані для II року науки „Школа народна“ ч. I, а для III року науки „Школа народна“ ч. II. Чому тут не приноврено рівного правила?

Що до змісту, то нові книжки під зглядом язика і добору материялу суть, з вимізкою „Школи народної“ ч. II, о багато ліпші від давніших. Найгірше випала „Школа народна“ ч. II, котра змістом своїм вказує, що автор єї не доріє ще до того завдання, яке єму поручено, що він неочитаний, не уміє язика і засад педагогічно-виховуючих. Тільки хіба що до методичного переведеня випала вона яко-такто.

Перейдемо тут за порядком усі части „Школи народної“ — передовсім поезию, а відтак прозу кожної части.

I. Поезія. Вірші суть розміщені поміж уступами прозаїчними і вправді не творять окремої части, але для перегляду ліпше їх переглянути разом. Головні засади що до віршів повинні бути: а) до читанок для шкіл народних треба вибирати що найкращі поезії; б) поезії повинні бути дібрані до віку дитини і єї розвою умислових, с. є. повинні змістом відповідати о скільки можна поглядом школярів і бути для них зрозумілі; в) не вільно поезії перекручувати або переробляти, і через те нищити всю єї красу; місця невідповідні радше опустити; г) мова в поезіях повинна бути чисто-народна, а кожне слово відповідати властивому значіню; д) крім того повинна поезія мати і науку моральну, а після найновіших і найрозумніших правил педагогії виховуючої не повинен впорядчик подавати дітям на тім степені в поезіях примірів неморальних і злосливих та нехарактерних діячів, хоть би вони були і поукаючі, бо такі приміри легко наводять дитину на похибку, якої вона може ще і не мала. Сі правила відносять ся до усіх трьох частей, а ми наводимо їх разом длятого, щоби описля при кожнім уступі не повтаряти.

Приглянемо ся тепер о скільки ті правила узгляднено в нових книжках.

Буквар. Часть графічну „Букваря“ поминяємо, бо вона тут не підходить під рубрику. Друга часть „Букваря“ зачинає ся віршом: „Всю з Богом“.

З Богом працю зачинаймо
І в перед все поступаймо

З Богом радо всю ділаймо
І в науці підростаймо!“
Добрый поет одним словом нераз вискааує гадку, а тут просто балаканина. „З Богом працю зачинаймо і з Богом всю ділаймо“. Хіба під тим „всю“ не можна і праці розуміти? — Що до язика, то також згаданий вірш представляє ся дивно. Як можна в науці підростати — то хіба зможе автор пояснити! Люди звичайно кажуть: в науці поступати, а не — підростати.

Що до вартости після змісту, то подібно написаний уст. 9: „Наша хатка“.

„В нашій хатці нам миленько
Родичів в ній маєм,
Наша тут живе родина
В ній всі проживаєм“.

Сей вірш збудований зовсім на лад польської сьліванки: „Kamień na kamieniu — na kamieniu kamień“. Та й яка правда?! У нас на Україні-Руси в одній хаті живе звичайно: батько та мати з дітьми [а іноді при них дідусь і бабуся], часом ще й зять або невістка, але се вже лучає ся рідше], решта рідні живе окремо. Та й що то за хата була би, щоби помістила родичів, родину і всіх! Але звістна річ: як треба кувати вірші, а зглядно „стишилища“, то латає ся чим небудь.

До такої латанини належить також вірш в уст. 11 під заг. „Гей до школи!“

На те Господь дав
Кожному з нас сьлівну грудь
Щоб Го величав.

Може суть люди на сьвіті, що мають сьлівну грудь, нюхокатий ніс, холячі ноги і т. п. Але вони мабуть иньшого племени. Мабуть той сам автор кував в своїй гамарні „стишилища“ і для другої части „Школи народної“. Вона зачинає ся також віршом: „Молитва школяря“.

Боже Отче, глянь на діти
На дрібненькі твої цьвіти,
Сьвіти сонцем і зьвіздами
Над малими школярами.

Чому лише над школярами? А над ким же місяць має сьвітити? Так, що-ж, годі, інакше поет не міг написати, бо не виходило єму до складу. Він мусів так зробити і при уст. 5: „Як була я ще маленькою“.

І сьлівати дещо вспію
Бо пісень досить умію.

Автор зовсім невластиво ужив тут слова „вспію“ і дав доказ, що язика навіть не знає, а бере ся вірші писати! „Вспіти“ значить тільки що встити, встигнути, зможти, як на пр.: „Ой не вспіє ще козак — та коня допасти“. „Не вспіє ще двері замкнути, а вона вже кричить“ і т. п. Але „вспіти“ сьлівати?! То з роду віку певно ще ніхто не чував, аж вдумав се автор „Школи народної“.

Пісні церковні автор попереабляв і помішав слова народні з церковними, з чого виходять іноді чудасія, як на пр. уст. 48: „Пісня до св. О. Николая“.

О хто, хто к Нему прибігає
На поміч Гго призиває,
Той не буде ошуканий
І гріховной ўйде рани
Николаю!

Що се за гріховна рана? Такі пісні ліпше вже лишити в церковнім тексті, а нові укладати в чисто народній мові, бо така мішанина лиш баламутить. Дяк і люди сьлівують інакше, а школяр знов інакше. І що з того вийде? Найліпше укладати-б нові в народній мові; вони удержать ся, а тамті самі собою загинуть. Але на се треба поетів, а не калік, котрі слова добирають без зглядю на значєнь, тільки щоби їм до риму „насувало“, як на пр. в уст. 88: „Газда“.

„Як то я стану уже великий
Як скінчу школу пильненько
До рілі плуга возьмусь чим скорше
До праці возьмусь старенько“.

Чи-ж замість „Як я стану уже великий“, не ліпше сказати: „Як я виросту великий“. Кажє ся, як я стану газдою,

як стану багатим, — але „як стану уже великим“, то хіба лиш автор так говорить. Або що се значить: „Як скінчу школу пильненько“? Діти кінчать школу в добрим або злим поступом, але не пильненько. Дальше каже той газда:

„І тоді ясно стане, як жити,
Яснійше в очах і груди
Коли я здам ся щиро на Бога
Гго то воля най буде!“

Каже ся: „ясно в голові“, „темно в очах“, але „яснійше в очах і груди“, — не знаю, де так кажуть, бо не чув і ніколи ще такого не чуло ся читати! А яка в тім поезія?!

Не удав ся також і вірш в уст. 108: „На Великдень“.

Усім, усім святих небес
Святий привіт! Христос воскрес!
Давно діди его мовляли
Друг друга щиро привитали!

Хоть би вже і все пропустити, навіть не конче добре дібране слово „привитати“, то можна зробити увагу, що сей уступ все таки за трудний на II рік науки.

Але цікава на пр. перерібка Гушалевичового „Бурлака“, котрий в оригіналі так звучить:

Сонце западає, Товар повертає
За високі гори, До своєї обори.
Перерібка уст. 106 під заг. „Вечер“ ось яка:
Сонце вже заходить Весь товар вертає
Деся там поза гори, З поля до обори.

Що там Гушалевича! Автор II части „Школи народної“ важив ся навіть поправити такого поета, як Шашкевич.

Оригінал: Перерібка в уст. 126:
Дівчинонька мила Дівчинонька мила,
Цьвітоньки саджала, В зільнику робила:
Водов підлинала, Грядочки копала
З тихенька сьпівала Цьвіти насаждала.

Чи не краще було полишити оригінал? Ні! „Ми щось мудрійшого вигадаєм! Що Шашкевич проти нас!“ — думає собі автор „II части“ і ну-ж партачить вірші поета. Як можна такої несовістности допускати ся? Не кажу вже, як би оригінал не надавав ся для дітей, то ще можна би від біди вибачити. Але ту не захоцїла найменча потреба зміни. До сего могла впорядника спонукати хіба зарозумїлість і несовістність! То-ж в другім виданю части II „Школи народної“ треба майже всі вірші заступити новими. Се гріх непростимий авторови, що він, не вмюючи мови, бере ся писати книжки, клеїть нескладні вірші і добирає невідповідних слів, а іноді сам витворює звороти бесіди, яких може в світі нема! І сих то недотепних та нескладних віршів мусять наші і чужі діти учити ся на память і присвоювати собі в них слова і звороти мови!... В чужих краях, як на пр. в Болгарії, укладають і пишуть книжки для народних шкіл найперші поети. А в нас то хто небудь бере та й ліпить „стишляшча“, а бідна дїтвора, хоть з відразом, мусить учити ся на память!

За те „Школа народна ч. III“ під зглядом віршів випала о багато краще. Слабшими суть ту хіба два устуні, — оден під заг.: „Ранішня молитва“.

Щоб Тебе любив я щиро
В Твоєй жив любві
Щоб волів я радше вмерти
Нїж вхвїбить Тобі, —

та уст. 15. „День пильної Олюсі“ [вже ліпше Олі]. Той уступ до до форми ще уйшов би, однак зміст слабо оброблений; з него виходить що „Олюся“ рано мудра поважна, а по полудни вже дуріє „цїдує ляльку в личко“ і т. и.

„Пісня при сїбі“ уст. 42, тяжко написана, а зрештою всі вірші які що до форми так і що до змісту суть зовсім відповідні і стоять о багато-багато висше від віршів „части II“. Мабуть їх пнша рука писала і порядкувала! Між тими віршами є кілька перекладів з польского, зовсім гладких і вдатних. Ся отже III часть що до віршів не дає причини до ніяких замітїв.

II. Проза. Проза в школах народних має на меті навчити мови, предмету і дати науку моральну. Найбільшу однак вагу треба класти на чистість і красу язика. Чим краще уступ написаний, тим легше читат ся і з більшою охотою, а

позаяк з тих самих книжок мусять учити ся і діти в польских школах, то тим-більше треба було звертати уваги на красу мови. [Була би дуже пожадана річ, щоби у нас для науки другого язика були окремі підручники, але се мабуть не скоро прийде].

Що до „Буквара“, то до уст. 6. „Порядний хлопець“ можна б зробити замітку, що нема звичаю, щоби діти витати ся між собою вставши рано! Тай нащо здав ся такий звичай? — Решта уступів в „Буквари“ добірні і добре написана.

„Школа народна часть II“ і що до прози випала із всіх частий найслабше.

В уст. 2. „Рідна хата“ читаємо: „...Коли підростеш, полюбиш єї ще більше тай пізнаєш, що нам нічого не є так миле і дороге як своя рідна хата“. Звичайно буває інакше. Він як підросте, то „що иншого“ полюбить і дорожше єму буде як рідна хата! Тай чого так дуже любити рідну хату? А як собі сам побудує, то вже вона єму не буде так дорога як рідна?

В уст. 27. „Говори правду“ приходить таке: „...говорив Богданко завжди лише щиро правду. Се доброму Богданку виходило лише на користь“... Тут того лише за багатов, а через те і діти пручують ся без потреби повтаряти слова!

Цікавий уступ що до язика і науки моральної є 43 ий під загол. „Не ружай чужого“. Зміст єго такий: Василь поліз в чужий сад. Там був пес тай вхопив за ногу. Наука з того, що не треба в чужий сад лізти: — Що до язика то випадке сказати, що в цілій Україні-Руси не уживають слова: „не ружай“. Се автор викував собі і хоче єго через школу розповсюдити! Чи не ліпше вже було написати „Не руш чужого“! Слово „ружати“ у нас само таки мало уживає ся, а наколи уживає ся, то зовсім в иньшій значїню н. пр. Аж то він рухає ся! [при наріканю, коли хто поволи що робить]. Науки моральна випала ще гірше. Ми вже при поезії зазначили, що прикладів, котрі могли би дітїй наводити на зло, не треба давати, а до того з того уступу не вчить ся дитина шанувати чужу власність з переконаня, лиш з боязни, „бо пес вкуєсть“, значить ся в чїім садї пса нема, то там можна лізти і красти!

Подібно ужив автор невластиво слів уст. 92. „Вістуні весни“ (з польского „Zwiastuny“), хоть по нашому повинно бути „вістуні“ віт: вічувати; на пр. „душа моя вічувала“, „щось недоброго віщує!“ „віще серце“ і т. и. Так само эле: „Ластівка має хвіст вилкастий“ [той сам уступ] повинно бути „вилчастий“ [малі вили називають „вилчата“ коло Львова „вилчїга“].

Що до науки моральної ще гірше випав уст. 94. „Оден до школи — другий поза школу“. Зміст єго ось який: Петро Пильний і Павло Недбалач ідуть до школи. Весна і день гарний. Павло каже: „ходім до ліса! А Петро вговорює: „Що скажем родичам і учителям? Ходім до школи і не думаймо о дурницях!“ Петро пішов до школи, а Павло до ліса! З того уступу навчить ся дитина справді іти поза школу. Не виведено також того почутя обовязку, лиш збуто викрутом: „Що скажемо родичам і учителям?“ Наколи ходить лиш о те, то дитина, що ходить поза школу, потрафить на те відповісти! Іти до ліса в хорошу днину то не є дурниця, але дуже приемле річ!

При уст. 98. „Боягуз“ хотїв автор забавити ся в психолога та не удалось. Першу часть наведемо дословно: „Пилип був боязливым хлопцем. Кожного шестету бояв ся, ба навіть власної тіни. Чи запукав хто до дверей, чи впало що на землю, чи блисло в хмарі, чи загреміло в нїй, все лякало боягуза; він трясє ся тоді цїлий, білів мов стїна і ховав ся то коло мами — то коло тата. Бояв ся навіть вечірної темноти в комнаті і сїнях“. Далі висьміває автор Пилипа, що бояв ся іти до другої комнати по книжку, бо там було темно! Яке велике незнає річи пробиває ся тут в кождім слові! Пояснимо єю справу коротко. Наколи сцїпно увагу свою на якусь справу, то тоді і не чуємо як хто пукає, або навіть як хто прийде і заговорить! Люди глибокої науки можуть се потвердити. Наколи у чоловіка є розстрій нервовий, то тоді, коли хто запукає, чи заговорить, чи що випадє то він

Generated on 2015-08-15 19:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/luig.30112118004172
Public Domain in the United States; Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

здрігнесь! Отже се стан хоробливий і автор не має права єго висміювати! Блискавиць і громів боять ся не лише діти, але і старі. Варта би видіти автора підчас блискавиць і громів самого де в полі! Яка би була єго міна?! Річ певна, що боляти ся нічого не може, так само як не помагає плач тай сльми, а прецінь люди плачуть і сьміють ся! Боляти ся в темноті — то річ природна, бо чоловік не відбираючи оптичних вражень не має свідомости свого положення і позбавлений самооборони. Красше було-б наколи-б автор був висміяв тих родичів, що лякають дітей вовками та страхами, або коли-б був владив уступ на взір Гетого „Erlkönig“.

Зле скомбінований також уст. 99: „Не сьміє ся з калітца“, де Марта висміює зивовату Касю; однак Марта відтак сама заслабла на віспу. Діти в неї сьміяли ся, лише Кася прийшла та поцілувала єї в школі; так зробили і другі добрі дівчата. Зі щирости діти не цілують ся в школі, хіба зі збитків. Більший ефект вийшов би, наколи-б Кася, приміром крива, а Марта поступаючи взад насміявала ся з неї; завадила о що там, упала і зломилла руку.

Уст. 104. „Жалуй скотину“, давно треба було з читанок усунути, бо се і неімовірно і немудре, а до того автор вже від себе дає ще не дуже мудру науку: „...„Бо Бог дає такому скотину, що знає єї шанувати“. Час би вже перестати в таких дрібницях реальних відселяти людий до Бога! Бог чейже нікому скотини не дає! А як злих коров або коний добере на розпідлок, то хіба тому Бог винен?! Автор повинен був закінчити наукою: Наколи будеш шанувати, то будеш мати добру худобу.

Уст. 107. „Честна дівчина“ має ось який зміст: Олена звернула купцеви 10 сотиків“ через помилку виданих єї з корони на звиз. Кінчить ся так: „Олена урадована словами купця вернула до дому!“ Чому вона не урадована добрим ділом, а зглядно свідомостию своєї ретельности, а похвалою купця?!

Не ліпше закінчив автор і уст. 113. „Праця рільника“: „Селян або рільників треба любити і шанувати, бо они суть дуже пожиточні“. Зовсім на такий лад сказано, як говорить ся про звїрину.

Деякі уступи за тяжкі як на другий рік науки, а то уст.: 119. „Масвий хрц“, 128. „Білох капустяник“ і 163. „Зверхність“. А найліпший доказ на се дав автор уступом 106. п. заг. Християньска віра в Польщі“. Той уступ перероблений з польского, але там він приходить аж в Szkółce cześc III. Другий рік дитина ходить до школи, і ледво такий семиліток навчив ся читати, як же можна з чистю совістю такими фактами історичними, як „Християньска віра в Польщі“ і іменами, які в тім уступі приходять, [Мечислав, Дубравка, Гнізно і т. и.] морочити молодесенькі уми діточі?! Та ще, коби хоч уступ був написаний по правді, а то представлена там історична неправда. Автор пише: „Нарід польський за єго (короля) прикладом радо приляв Христову віру“. Се зовсім неправда, бо ту віру впроваджувано більше насильно. Суть докази історичні, де нарід давав собі за „зломане посту“ виврату зуби, але мимо того потайки ходив в гай поклоняти ся божкам поганьским. Про „Християньску віру на Руси за Володимира Великого“, автор не помітив, бо уважав се за трудне!

Рівно-ж трудний уступ 163. „Зверхність“, бо як же-ж можна такому семиліткови пояснити н. пр. таке реченє виняте з того уступу дословно: „Уряди і суди — то зверхність в державі!“ Як можна сільській дитині, що другий рік ходить до школи, говорити про уряди, суди і державу?

Крім того автор не знає мови, бо н. пр. в уст. 158. пише: „Данилко був мислячим хлопцем“ замість „Данилко був мислячий хлопець“.

В уст. 152. „Літо“: „Виходять жєнці і жалї в поле“. Що значать тут ті „жалї“ сего не годен ніхто знати!

Що до слів то тих автор не перебирав. В книжці можна знайти повно: благодать, величаймо, дімки [зам. дожки, а зглядно дожки] варива і т. и.

В книжці є ще дві цікаві ілюстрації: одна при уст.: 50. „Лис і ворона з сиром“, де лис майже такий як дерево, — і при уст. 119. масвий хрц, дуже невдатний!

З того усього виходить, що часть II. „Школи народної“ в інтересі як руської мови так і вихованя взагалі мусить бути як найскорше заступлена иншою книжкою!

„Школа народна часть III“ ділить ся на два відділи: в першій суть уступи змісту морального, а в другім — уступи з наук природних і історії.

В першій ділі суть невідповідно переведені ось які уступи:

Уст. 32. „Запомога“. Зміст сего уступу такий: В старості давали запомогу. Всі дуже пхали ся, лиш одна жінка всім з чємности уступала ся. Запомогу розібрали всі, а вона на останку вже пічого не дістала. Староста заглянув єї через вікно і прикликав, а довідавшись, що для неї вже не вистарчило запомоги, зарядив складку між урядниками. Уступ кінчить ся наукою: „Зложилсь, і смирна вдовиця зістала більше, чим другі перед нею. Так то нераз послідні стають першими“. Се однак зовсім неправда, бо в старості запомоги не розапускають, лише як дають, то після якихсь виказів, так щоби кождому вистарчило, що для него призначено, а не хто борше дінхав ся — той забрав! Смирність вдовиці винагородив чистий припадок, бо коли-б староста не був подивив ся через вікно, то вдовиця була-б таки за смирність не винагороджена!

Уст. 37. „Хто з Богом, Бог з ним“. Зміст: Швець повіз чоботи на ярмарок тай не продав, а в дома біда велика! Вернув без шельюга. Аж ту приходить господар дає латати собі чобіт і дає за се одного лева. Від того часу шветеві дуже добре поводить ся і всюди питали за єго роботою! Чому саме від того часу зачало ся єму добре вести? Як се вияснити? Хіба треба піддержувати сей забобон, що він єму так „зручно“, (знарочно) дав. З того уступу зовсім не випливає та наука: „Хто з Богом — Бог з ним“.

Рівно-ж і уступ 43: „Що варта в господарстві малєньке птичє гніздо?“ — переведений в той спосіб, що на скаргу одного школяра, що другий вибрав з гнізда двосє молодих пташенят, учитель вчисляє шкоду так: одєн пташок з'їсть 50 гусениць, то два з'їдять 100 на день; за місяць з'їдять 3000, а коли-б гусениця на день з'їла лиш одєн цвіт, то за 30 днів 30 разів по 3000 т. є. девять тисячів цвєвіту. Такий однак рахунок дуже проблематичний і він школяра зовсім не переконає; тут треба збудити в дитині милосердіє для бідної птички, котра також хоче жити на сьвітї! Надто і рахунок злий, бо 30 разів по 3000 є девятьдесять (а не девять) тисячів!...

В уст. 17. „Біб і рибка“ не конче естетично ужите слово „Напхай-кишка“, а поясненє до того „бо люди їдять біб“ — нетрафне.

В уст. 18. „Не руш що не твоє“ імя „Сафта“ дуже не популярне, а до того кучеряві дуби не ростуть далеко в Карпатах, лише на Підгіррю.

Инші уступи в тім ділі суть відповідні, уложені досить складно та написані чистою мовою народною.

В другім ділі тої книжки суть уступи з наук природних і історії. Уступи з наук природних суть майже усі ті самі що і в польській книжці „Szkółka cz. III.“ і розміщені в тім самім порядку, лиш з тою ріжницею, що в польській книжці від Кракова, а в руській від Галича зачинає ся географічне пізнанє краю. Істория сильно заступлена в обох книжках як в польській так і в руській. В польській книжці є 21. уст. історичних, а в руській 20. Пригляньмо ся хоч з далека тому материялові. В польській книжці є 19 уступів з історії польської, а 2 уступи з руської. В руській книжці є 14 уступів з руської історії, а аж 6 уступів з польської, а іменно сьв. Войтїх, Володислав Доктик, Король Казимир Великий, Казимир Великий на Руси, Ягайло, Битва під Варною. В польській же книжці з руської історії є всего 2 уступи: Chrzest Rusi і Król Daniel. Очевидно що нам ту кривда. Тут можна автора оправдати хіба з огляду на те, що половина тих уступів відносить ся майже безпосередно до історії Руси. До того в уступах з історії Польщі всіх діячів та їх вчинки вихвалює ся, як звичайно й повинно бути в шкільних книжках, а в уступі з руської історії під заг. „Роман Мстиславич“, автор не конче користно висказує ся про него, бо каже ось що: „Та на жалє Роман під конець свого панованя вмишав ся

непотрібно в усобиці польських князів. Спершу спомагав він свого близького свояка Лешка Білого. По тому не знати навіть, з якої причини виступив проти него, загнав ся за Вислу і згинув в бою під Завихостом! Такий висказ як небудь згідний з історією, то все таки Романа ставить в некорисний світлі. Без причини Роман не задер ся з Поляками і без причини не клав би він своєї голови у лютім бою. Причина безперечно мусіла бути, та історія не в силі нам всього розказати. Решта уступів в історії написана популярним і дуже гарним стилем, так що вони суть справдішною окрасою читанки „Школа народна часть III“.

Дортим.

ЗАПИСКИ, ВІСТКИ І ЗАМІТКИ.

До ювілею Сквороди. 5-ого листопада на зборах Психологічного Товариства в Москві голова Товариства М. Грот прочитав реферат „Про українського філософа Г. С. Сквороду [з поводу 100-літніх роковин його смерті]“. Автор реферату, пані Юхіменкова, малює образ та філософські погляди Григорія Савича. Після слів п. Юхіменкової, студіювання писань філософських добре висвідчає, що цей самособний [„самородний“] талан був суцільною, глибокою й самостійною індивідуальністю. Бувши людиною великої освіти, знаючи мови латинську, німецьку та стару жидівську, він самохіттю ужив своє життя на вільні мандрі, щоб вчити і панів, і селян, й був для свого часу мандрівною академією. Філософську систему Сквороди можна найменувати справжнім й що найчистішим монотіом. Ті, що поділяють його вчення на частки, бажаючи показати, що воно позичено у кількох філософів, гірко помиляють ся. Зазнайомившись в Сквороду, дивеш ся, наприклад, каже п. Юхіменкова, з його близькості, навіть родинності з Спінозою. Як Спіноза, так і він, обидва признають єдину світову субстанцію й компетентність людського розуму, — але він дійшов до того пересвідчення сам й Спіноза зовсім не знав. Бувши субективістом, він вважав завданням філософа вивчення самого себе. Щасте, що задля його нарождаєт ся людина, по його думці, скрізь і завжди з нами: це єсть душевний спокій, життя у згоді з природою [„Жизнь по натурь“], що з'являєт ся нам, як тільки ми вивчимо себе; але люди завжди помиляють ся та шукають щастя не в собі. Свої погляди Скворода що найсамперед прикладав до власного життя й ніколи не збочав, не поступав ся. Жив він просто, ів раз на день й не зживав мяса. В товариських відносинах він бачив не саму власну прихильність, а згромадження кращих людей задля духової спільності. Праця, яку обирає собі людина, повинна відповідати її духовим прихильностям. Сам він, не вважаючи на прихильність до себе багатьох значних осіб, що навіть запрошували його, цурав ся одначе посад за самої грошевої користі. — Зібрані вислухали реферат з великою увагою, а автори зложили подяку.

11/IX — 94 р.

Д. Пісочинець.

Твори Степана Доброноса. Трапляєт ся у нас, що чоловік з кебетою до „писательства“ появить друком оден-два твори, а відтак зовсім замовкне, і усі думають, що він вже зломив перо і на своє „писательство“ махнув рукою. Між тим він тільки притих, сховав ся від громади, і нишком веде пильно свою роботу далі. Земляки не знають про се нічого і хіба лише злучайно або по смерті такого тихого трудівника довідують ся, що він не валав ся на світі „гнилою колодою“... Згадаймо лише Руданського, Мову, Забілу, Свидницького і інших. Новий приклад сего маємо на д-рі Степані Доброносі, що живе на Україні. Чи часто здибалось ми з тим іменем в нашім письменстві? О кілько не помиляємо ся, то лише в петербургській „Основѣ“, де поміщена его „Хуртовина“ [1861 р., кн. 5], а також „Людська память про старовину: Шворин рід. Про Конотин“ [1861 р., кн. 10 і 11]. Відтак в 1875 р. вийшла в Києві — одначе без підпису автора — владжена ним популярна книжочка з поля медицини під заг. „Про ліки своєнародні“. Та д-р Добронос в той час не дармував, а писав

чимало і — ховав в шуфлядку... Нам удало ся розвідати документно, що у автора переходять ся ось які рукописи, зовсім готові до друку: 1. Данько Грабина. Шведського руйного часу, на 1723 рік [приповідь]. 2. Учений синок або український Дон-кіхот, Домінос Максим Спіноза [комедія]. 3. Дві долі [приповідь]. 4. Ніч на Івана Купала [на сцену годить ся]. 5. Бутов де Лотрига, перший підставний болгарський князь [комедія на пропуду кн. Батенберга]. 6. Сон на Багату Кутю. 7. Мовчанів рід. 8. Безталанна. 9. Роковє. 10. На „рубєжі“ еманципації волі. 11. Маленька приповідь. 12. Мов заповідано. 13. Як Мордух плаває у пана на помості. [Перераджуване Мордуха, як він почав з того, що переносив через „гряз“ на спині панів, потім підвищення дістав, далі паном, маґнатом; тим часом як він піднімав ся, так пани понижали ся вниз і приходили за милостиною до Мордуха]. Се ціла сага (епопея) панського погрому, написана до кону на по́став. 14. Батькова дочка Ясновидівна. 15. Запорожець Абух. 16. Гриць Чупренко, запорожський наїзд на Татарву. 17. А вгадайте, пані, яке ваше? [І пані і куховарці разом в оден день дав Бог по дитині; пані того-ж дня заболіла гарячкою до безпам'яті: болізн довжилась неділь шість. Видужавши пані не знала де її дитина, а де куховарки. Так діялось справді]. 18. Обручники-новохрещенці. 19. Парло Всеядучий [Становий прислав]. 20. Хоч ти, перекотиполе безталанне, посьвідчи про мою смерть. 21. Оглядна пані [як вона розсудила за гусака, Данила Бурдукала]. Годить на кін, до постанови. 22. На хуторі у Сидора Корнієвича Репетьки. 23. Ой, Боже наш Боже, що та любов зможе!... 24. Чумацький табор. Ніч на степу. 25. Багата Кутя. 26. Про Гриця Мірошинченка. 27. Приповідь цигана Хоми. 28. Евмен Хомич Товстопушенко [родословного дерева римський дворянин]. 29. На хуторі у Івана Григоровича Дриги. 30. Приповідь старого Цімбала: вік прошкандябать, не пучкою перекивать. 31. Друга приповідь старого Цімбала: поговоримо, Машко, про людей, а люди про нас це й більше. 32. Голуб Турман. 33. Овсійко. 34. На бакші. 35. Он де скарб. 36. Квіт за квіт. 37. Три Добродії і оден Підчаший. — Опріч свого є у автора чимало всякого дрібязку: причти, приказки, шпигачки (епіграми), цілі перескази народні, як у „Записках о Южной Руси“ Куліша: оповідання 100-літнього Запорожця, як світ починав ся, шутливого пошибу, як у Гоголя; багато вкладу других трудівників, з молодіжи, що по шанобі до автора прислалли для друку; є оповідання одної панночки і т. п. і т. п. Надто д-р Добронос веде від 1852 р. записки побутового українського життя, в котрі заводить усе важніше.

Василь Лукич.

Споминки про Волод. Александрова. „...З журбою перечитав я звістку про смерть В. А-ва. Мені особисто доводилось знати небіщика, хоч і на на довго, — завжди я згадую його з прихильністю та пошануванням. Небагацько трапляєт ся людей, так щиро перенятих любовю до рідного краю, не вважаючи на свій поважний вік, як був перенятий цок. А—ів. Скілько в нас бувало патріотів, що галасували на шкільній лавці про Січ-матір та присягались писати питою мовою, а куди вони подівались, який лизень зливав їх? Патріоти, як А—ів, що не тремтів за свій чин, не вважав прихильности до рідної нешки-України за „помилки молодіщів“, а оставав ся певним та незлопним до кінця-краю, — такі патріоти щось дуже рідкі в нинішню добу. Тим дорожше для нас пам'ять покійного! З А—ом познакомив ся я 1885 року, в Харкові, в редакції однієї міської часописи: нас представили одного другому яко Українців. Ми розбалакались; на прощання А—ів запрохав мене до себе, після чого я став його відвідувати. Відразу причарувала мене його тиха, щира, чула та людяна вдача, його рідка простота та, я-б сказав, почування товариські: ще не знаючи мене ові, небіщик подарував мені на спогад дещо зі своїх книжок, з найприхильнішими написаними до мене яко Українця, — на жаль тільки все загубило ся підчас моїх посьвітніх мандрювань... Чимсь рідним та затишним вляло на мене, коли я сидів поруч з А—ом у його салі, украшений полицями гетьманів українських, та слухав його читання; саме тоді він збирав матеріяли для № 1 „Складки“ і перечитував мені дещо в рукописах. Між иньшим памятаю відповідь П. Кулішеви, написану,

коли не помиляюсь самим покійником з такого приводу. Спочатку 1885 року П. Куліш надіслав до харківської часописи „Южный край“ пайку своїх поезій, котрі редакция і почала друкувати; то були переважно хвалебні гимни Петрови та Катерині за втиски України та зруйнованне Січі і т. и.; між иньших тут був вірш, що починає ся, памятаю, осьими словами:

Я був собі пняий, а баба Талалайка
Безкостим язиком мене благословила,
І голову мою, почавши з Наливайка,
Високо-славними героями наблила...

Вірш отсей і викликав з боку А—ва звістну відповідь, що починала ся так:

Гей, онуче, гей онуче
Баби Талалайки!...

Чи сам автор не помістив того вірша до „Складки“, чи цензура не пустила — не знаю; мабуть — перше. Треба сказати, що „Южный край“ подав поезії Кулішеві в одному, чи двох числах тільки, бо дальше цензура заборонила друкувати раз на всігди які ні є українські річи у видавництві, що має дозволі виходити лишень московською мовою; а до того часу в тій часописі траплялось дещо і в нашій мові. — Ще до знакомства з А—ом я вичитав у мійських часописях, що він спорудив комедію „Семинарист дома, становий в сливах“ [так здасть ся вона називала ся]. Розмовляючи, якоесь я запитав про неї автора; А—ів відповів мені на мій запит, що цензура ту комедію заборонила і що, коли память не зраджує мене, у його не лишало ся навіть чернетки. Дія ведеть ся на селі. Становий та семинарист залицяють ся до однієї дівчини, більш прихильної до семинариста, на котрого становий подав врешті донос про політичну непевність, — щось похуже становило сюжет того твору. Мені особисто радив пок. А—ів скласти життєписи видатїйших гетьманів українських рідною мовою, для якої ціли давав мені жерела книжкові, — на жаль я не мав тоді спромоги взятись за ту роботу. Крім творів, українській громадї відомих, А—ів написав ще кілька віршованих казок для дїтей мовою московською, а також складав поезії латинські. Що я найчастїйше згадував, так кабінетик А—ова, з полчищами письменників українських та безліччю книжок в нашій рідній мові, — то справді здавалось і нині, в моїй глухій далечині здасть ся мені, багатством неопіцненим. Скільки разів я думав-гатав отут собі самотою: коли-б дав Бог опинити ся у Харкові, зараз би до д. Александрова та за ті дорожні книжки — до останньої стрічечки-б поперечитував, та ба... сказано — дурень думкою багатіє, — так оце й я... А коли спромога була, то все бач думалось, що тїй спроможі не буде краю, або овсі про иньше думалось, — звичайна людська доля... Той, хто до 70-літнього віку аберіг молодечу прихильність до батьківщини, як В. А—ів, має невперечне право на щире пошанування нащадків, — і ми певні, що вони не відмовлять небіжчикові тієї подяки, палкою любовю та совісним трудом заслуженої“.

Липень, 1894 р.

Павло Граб.

ФЕЙЛЕТОН.

Кілька вісток з китайської країни. Про вченого Бам-ба-лама і часопис Ді-лень-ко. Товариство „Райська Птиця“. Тута за деспотизмом і проба консолідації молодіжї.

Тепер веде ся страшна війна між Японією і Китаєм, отже наші високоповажані читачі певно з цікавостію перечитають собі кілька вістїй з життя одного з тих воєнних народів, а іменно Китайців. Я, борони Боже, не маю наміру вести річ так, щоби у ніжних серцях красних читательок збудити погорду до славетного народу китайського, з котрих мають хоч се спільне, що також коси носять, але по ширості признає ся, що Китайців не люблю. Маю до того важну причину, а іменно таку, що мабуть ніколи не доводило ся мені пити правдивий чай китайський, родом з царства небесного, а то завдяки і самим косоокии та довгокосим Китайцям, як і львівським промисловцям. Причина, здасть ся, мала, а на-

слідки такі, що я тепер прихильник Японців. Се бравий наїрід, мов наші козаки, царство їм небесне!

Коли так розважаю свої нехристиянські спочування до Китайців, нахожду на „самім дні душі“ ще одлу причину моєї неприхильности до Китайців: я ненавиджу їх, тяжко вченим людям, котрі науку взяли в монополь і не радї вченому, коли хто подасть спосіб, як меншого брата-Китайця лекше навчити також дечому. Сї вчені мандарини звичайно мовчать і тільки від часу до часу кинуть народови слово: „Схаменїть ся“ або що — на вдивовижу та на розвагу правовірним Китайцям, а потїм знов мовчать та хлїб їдять.

Недавно завели китайські народолюбці фонетичну правопись. На що, мовляв, мають лишє самї тяжко вчені люди розуміти тайну письма і правописи; — нехай знає се кожний Китаєць, щоби анї проклатї Японці анї білі Европейці не казали, що у Китайця довга коса, а короткий розум. Ся новина вразила незвичайно декотрих мандаринів. Вони, що звичайно на словах були прихильниками меншого брата, тепер глибоко застановили ся. Думають собі: „Коли кожний Китаєць буде знати, як легко і правильно писати, то наша авреоль буде невагом виглядати, як сяєво леевої свїчки, а доси була як сонце! І розпали ся вчені на два табори. Далай-Лама Фучу-фу доказав ясно, мов на долони, що против фонетики є сам Будда. Бонза Каншон-пінг в імені жреців китайських за-протестував против введєня нової правописи в обрядові книжки, щоби й надальше попри стару мову не були нікому зрозумїлі. Великий вчений Йор-йори на підставі розправ Коунг-фут-сі написав страшенну статю про святаїчі народні і чотиротїсячлїтні історичні начала“. Так виглядав один табор, ворожий новїй правописи.

Другий табор розпав ся по дві половини. Одна без великого балаканя приняла нову правопись, бо була найлучша єї всіх званих; а друга половина по Китайському старосвїтському звичаю задумала ся. Її мабуть подобала ся нова правопись, бо часопись сеї партїї Ді-лень-ко спершу величезними статями, але ще старосвїтським письмом боронила єї. Було се не зовсім консеквентно зі стороны сеї часописи, та все щирє китайське серце могло радувати ся і з сего обяву. Але ся часопись заступала вично невдоволених, вередливих людей. Дай їм горяче, вони хотять зинного; дай їм зинне, вони хотять горячого; дай їм одно і другє, воно в плач! Дуже дивні були люди — і то не були дітя, тільки вже довговусї та довгокосї Китайці.

Початковий їх запал до нової правописи остиг, байдуже їм було, чи пригімалайський наїрід буде просвїчати ся дальше, чи ні, китайська старосвїтєска льогїтка взяла у них верх і от вони стали, хоч несміло, повтаряти слова вчених Фучу-фу, Каншон-пінга і Йор-йори. Китайці — от як Китайці — прийняли се новє становище своєї газети Ді-лень-ко рівнодушно, бо привикли до всяких несподїванок.

Але одна статя Ді-лень-ка п. з. „Схаменїть ся“ таки вразила всіх у саме серце. Написав єї на потїху та на науку пригімалайського народу вчений Бам-ба-лам з міста Тїєн-лїв. Він каже так: „Доки Китай Китаєм звець ся, жовта ріка в море ллєть ся, доти наше щиро-китайське серце з Японським не відлєть ся! Правовірні Китайці! Кожний з вас знає, що ми бажаємо вашого розвою і не хочемо, щоби Японці зїли нас разом з Костомахами. Ми є за тим, щоби всі вмїли писати і тому не повстаємо против лекшої правописи. Але зваживши, що наші любї жїночки до ніякої правописи не можуть привикнути, бо се переходить їх розум; зваживши нашу національну, чисто китайську прикмету, що ми є лїнїви (за що Будда на нас зовсім не гнїває ся) і не можемо скоро поїяти чогось, — я, як щирїй син народу, шануючий всякі великі прикмети народні, раджу: Китайці, мої дорогї Китайці, ваше спасєнє тільки в тїм, коли зі своєї шкаралупи будете вилазити пошалу! — се наша прекрасна девїза. Пошалу, пошавом, як Будда приказав, доробимо ся всего. Схаменїть ся, ви, що радї би скоро навчити всіх писати і уживаєте до сего всіх сил. Не прїть на нас, бо великий Гїмалай, а ще більша мудрїсть наша. Земля зараз не валить ся, царство небесне не гине — прїйде час і на нас. Чи за пїятсот лїт чи за тисяч, а таки дійдемо до своєї мети, бо в нас є невмируща сила:

інерція, що всякі бурі перестють, що дай Будда — най так буде!

І дивувалися бідні Китайці, що у вченого Бам-ба-лама така мудра голова, як гімалійська диня, а у часописи Ділень-ка така поступовість, як у рака в жовтій ріці. І стали думати, яка причина такої мудрости і такої поступовости, і кожний рішив, що у сеї дні певно зярят нема, а у сею рака весь розум утік з голови у хвіст...

Така то дивна історія склалася недавно в китайській країні, бо там всякі історії можливі. Розкажу вам на приклад ще одну. Бєть там від року одно товариство, що зве ся „Райська птиця“. Виділові сею товариства радять уже цілий рік над... над... — не знаю, як би се назвали, бо китайська естетика заборонила уживати се слово. Означає воно одну невинну частину одежі і я би єї назвав по імені, як би не соромив ся перед красним полом... Так отсе товариство думає і думає над — поглавцями (от і найшов необразливе слово, бо коли „рукавиці“ нікого не вражають, то поглавиці не повинні також). Розважає, якого вони мають бути крою, чи китайського, чи могольського, чи турецького, і ніяк не може рішити. Хто би собі погадав, що над такою річю, про котру в поряднім товаристві і говорити годі, можна радати цілий рік! А в Китайців се можливе. „Райські птиці“ хотять виглядати справді, як райські птиці. І так ті поглавиці против свого споконвічного призначення, о чім впрочім і етимологія слова свідчить, залізли Райським птицям в голову, що ніякі стросві комісії не можуть їх звіздам видобути. Помазу, в Будді надія, рішає вони колись ту справу, котра обчислена головою на принадуване райських птичок женського рода. А поки що вже тепер вміють їх принадувати на ріжні Promenade-Concert-и.

Та пора вже мені вернути з Китаю до любого Львова, де тепер настала епоха безголова. „Руська Бєсїда“ ніяк не може зрозуміти туги наших артисток і артистів з руського театру за — деспотизмом. Дало ся їм автономію таку, якої і неодин край не має, а вони тепер: — „Пробі! давайте нам деспота, щоби нас за руку вів, а в потребі і за чуприну посіпав, бо це вміємо собі дати раду“. Так тепер „Руська Бєсїда“ міркує, звідки такі ретроградні пориви ввійли ся у руських артистів, у котрих одиноким деспотом повинна бути ціля, для якої служити. Та от виходить, що річ треба брати неідеально, по „комерчески“, а тоді й буде лад. О Мельпомено, музо, пані-матко, як люди обдурюють тебе гладко! Тепер і артисти поклоняють ся скороному Меркурієви, а про тебе й слухати не хотять.

Знов же иньшому богови, а іменно воєнному поклоняє ся сотня руської академічної молодіжи у Львові, що належить до „Академічного Братства“ і „Ватри“. Колись на весь світ лунала девіза: „Viribus unitus“, а тепер в мілітарні часи молодіж іде за девізою: Getrennt marschiren, vereint schlagen, але себе самих. Ворога спільного не багато, бо очі їх засліплені формалістикою, котра не дозволяє їм злучити ся разом в одно могуче товариство. За сею формалістикою, мов за деревом ліса не бачать, не бачать і сили у великій громаді, тільки побивають себе дзвінками фразами, від котрих поморока паде на молоді голови і вони у сій праці великих слів ходять і ходять та дають доказ, як має ся переводити консолідація сил.*) Га! яке дерево, такий клин, які старші, такі й молодші.

О. М.—ей.

ЛІТЕРАТУРА.

Дрібні вістки. З нашої друкарні вийшов перший зошит книжки для 8-ої гімн. кл. під заг. „Війми з народної літератури українсько-русскої XIX. віку. Часть II, укладу рад. Ол. Барвінського. На 13 аркушах великої 8-ки подано частину [2 арк.] „Огляду народної літератури українсько-русскої від половини шестої десятиї XIX. ст.“ і життєпис з віймками творів [11 арк.] пяти писателів: Кудіна, Гайбова, Климаковича, Марковичевої і Гальницького. Ціна зошита 80 кр. — Появилась книжочка 9-та „Дрібної бібліотеки“ видаваної К. Паньківським, котра містить: „Українські писання Ми-

*) Ми думаємо, що виділи „Ватра“ і „Авад. Брантва“ поступають добре і практично, наколи справу здуки згаданих двох товариств академічних трактують оглядно і розважно, а то інакше могли-б знов вернути ті самі обставини, котрі свого часу змусили академіків-народовців заснувати нове товариство „Ватра“.

тра Одельковича“ [Митрофана Миколаевича Александровича]. Книжочка, обіймаюча 110 стор. XVI-ки, містить коротку життєпис автора, написану Ів. Ф.—м, а відтак шість ледовгих оповідань: Антін Танський, Три пани, Павичи, Пожежа, Жидівська дика, Проскурна, — і студійку: Дещо про жидів. — В Харкові вийшли: „По ревізії“, Шевченка „Кобзар“ малий і великий [дорожчий вже розароданий] і Квітки „Перекотиполе“. — До цензури подано рукописи: Неуча-Лєвницького „Прилетілі“, збірка „Дівоча доля“ і М. Вовчка „Сестра“. — Цензура не дозволила друкувати оповідань для народа Д. Пісочинця під заг. „Пригоди війни“, котре малює антиморальні боки єї. — Виділ „Провєств“ порішив видати книжочку з життєписею покойного голови товариства дра Ом. Огоновського, помістити в ній опис похоронів, промови намогильні, елєгію С. Яричівського „Грудка на могилу дра Ом. Ого“ та приславі до канцелярії товариства вірші голови читальні, господаря в Козарі „Сумний сгях на вічну память дра Ом. Огоновського“.

Дарунки на Святій Вечер. З давен-давня водить ся у нас такий звичай, що на Святій Вечер родичі дітям, діти родичам а також свояки і добрі приятелі один другим дають дарунки меншої або більшої вартости, після спроможности. Не входить в те, чи се добрий і практичний звичай, чи ні, але коли нема надії, щоб він скоро устав, раді-б ми принайменше звернути увагу, щоби при виборі дарунків лучити приємне з користним. Отже після нашого погляду на такі дарунки найліпше годили-б ся нашій літературі публікації, а користь з їх розповсюдження буде і моральна для обдарованих і матеріальна для видавців. На недостаток пригідних публікацій жалуватись не можемо: освободив сеї і там-той рік приніс нам як на нашій відносини, доволі цінних, цікавих і недорогих новостей, як свідчать наш відділ бібліографічний і найновіший каталог книгарні наукового товариства ім. Шевченка, котрий нашим читачам з отсим Ч-ом розсилаємо. **Василь Лукіяч.**

ТЕАТР.

Трупa М. Кропивницького. В Харкові майже два місяці гостив М. Кропивницький. Спершу виступав в драматичнім товаристві Климєнка, а нарешті виступив на сцену самостійно, з набраним ним власно молодим товариством. Головною метою при набранні свого товариства, як він каже, було набрати єго з людей освічених, які могли стати взірцем в життю театральнім для других товаришів, які-б цілком відповідали своєму призначінню. І справді, з мужеського персоналю набралась більшість людей з середньою та вищою освітою, з жіночого-ж мусів набирати, які траплялись, на половину з других товариств, бо бажаних нігде було взяти... Дня 20 ст. ст. вересня товариство його виїхало з Харкова для вистав, у Полтаву, тижнів на три.

МУЗИКА.

Видавництво українсько-русських народних мелодій. Відозва. Вже більш сімох десятків літ т. є від часу духовного відродження народів славянських трудялись і трудять ся наші й чужі люди над збиранням українсько-русських етнографічних матеріялів і заходи ті полишили по собі значні сліди в численних публікаціях з тої пиви. от хоч-би вказати на томи видані Чубинського, Головацького, Куліша, на збірники Павлюго, Залеського, Драгоманова, Рудченка, видана Кольберга, кравізької академії наук і багато-багато других. Оубліковано найрізномірніший матеріял, тисячі текетів пісень, значне число казок, повірок, приповідок, легенд і иньшого матеріялу, — оден лиш напрям творчости народу полишено майже облогом невідання ширшого світової, а то — мелодій і народних пісень. З сьромом мусимо признатись, що доси матеріял мелодій пісень народних публікували за нас, іменно в Галичині, майже виключно чужі люди як Залеський [Вацлав з Олеська] і Кольберг; з наших же людей хіба припадково хто зачепив за ту справу, та й то не етнограф-спеціаліст, а борше який композитор, що з багатого скарбу пісень народних брав матеріял до популярних „Вязанок“, „Складанок“ [пупурі] або й більших вокальних композицій. Тимчасом ніхто в нас не звертає уваги, що тогї перли народної творчости — мелодій народні — зникають майже з кожним роком під напором порядків новочасної культури та що крайній нині час, уратувати, о скільки можна, від загибелі цінний той матеріял.

Відчуваючи сю кочечну потребу завязали ся підписані в комітет, котрий поставив собі за задачу: публікувати систематично мелодій народні в периодичних випусках під заг. „Українсько-русські народні мелодії“. Видавництво буде ведене в той спосіб, що кожний випуск чи том становити буде для себе окрему цілість, а містити буде, для уникнення монотонности, пісні різних категорій [історичні, гайдамацькі, воєнні, побутові, любовні, ліричні, обрядові, жартовливі і т. д.]. Звертаючи головну увагу на мелодії, ми друкувати будемо при кожній пісні всі доступні нам варіянти єї мелодій з докладним означенням місцевости, де тога пісня співалась на таку або иньшу лугу, і з поданєм осіб, хто пісню співав і єї записав. Натомість текст повний будемо подавати лиш оден [варіянти тексту не будуть угаджені, але при кожній пісні будуть показані ті збірки, де знаходять ся ще єї текст або єго відміни].

Комітет має в своїх руках кілька сот народних мелодій [отже матеріял, котрий би міг вистачити вже тепер на кілька томів] і докладне всіх заходів, щоби і-ий том того видавництва як найкорше подавати світ божий. Однак щоби видане було о скільки можна повне й докладне і щоби обіймало при кожній мелодії як найбільше чисто доступних нам варіянтів, звертає ся комітет з просьбою до дорогих наших Земляків, іменно до тих, котрі посідають збірники народних мелодій, або котрі хоч би кілька пісень [т. є. мелодій з текстами] з уст народу записали, щоби зволіли свої рукописи надіслати як найкорше комітєтові до рук о. Нижанківського, а то як для доповнення припадуваного

до друку I-ого тому, так і до дальших випусків. Хто би з Земляків готовий свій збірник мелодій передав був уже давніше третім особам, тих просимо уповаяти нас, щоби ми могли зажадати від дотичних осіб звороту тих рукописів. Вкінці просимо всіх сьпіволюбивих Земляків наших, іменно тих, щі жують на провінції і мають нагоду почути рідну пісню просто з жерела т. є. з уст простого люду, щоби шильно при нагодах записували мелодійні пісеня з текстами і надсилали нашому комітетови. Для записуючих пісені подаємо увагу, щоби тексти пісеня записували зі сьпіву а не з диктованя і щоби по можности старали ся віддати в тексті як найдокладніше виговір льокальний. Хто би переняв з уст народу багато пісеня і знав їх докладно висьпівати а не змів їх записати під ноти, того просимо удатись до знакомах осіб музикально образованих, котрі можуть того зробити, або навіть оголоситись [на випадок пробуваня у Львові] до нашого комітету, а ми пісені зашпешемо під ноти.

Думаємо, що Земляки наші, маючи на увазі велику вагу задуманого нами видавництва, не приймуть байбужно сего нашого подянку, а подадуть нам з кожного огляду помічну руку. Всі рукописи, відтак кореспонденції і можливі запитаня в тій справі просимо надсилати на руки о. Остава Нижавківського у Львові [ул. Горюдьська, ч. 33 а]. Близші давні що до ціни I-ого тому і услівя евентуальній передплаті оголосимо пізніше. — У Львові, 9 н. ст. грудня 1894. О. О. Нижавківський. Ф. Колесса. Д. Стіньський. Д-р Ів. Франко. О. Роздольський. М. Павлик. Б. Лепкий. С. Яричевський. Єр. Калитовський.

ТОВАРИСТВА.

Наукове товариство ім Шевченка. Дня 30 н. ст. падолиста відбуло ся засіданя історично-філософичної секції під проводом голови секції проф. Мих. Грушевського. По отвореню засіданя відчитав секретар секції уч. Вол. Коповський протокол з попереднього засіданя а по прийнятю протоколу адвокат др. К. Левіцький відчитав критичне справозданя про працю правничу д-ра Михайла Зобкова п. заг. „Die Theilpacht nach römischem und österreichischem Recht“. Справоздавець зазначив, що сего працюю, надрукованю в Берліні, наш крайній др. Зобків по раз перший дає пізнати ся широкому світові науковому та що Русинів-правників повинна заинтересувати тота праця. Приступаючи до річи, висловив справоздавець тему розвідки: Theilpacht = частинне політе то є договір, котрим власник віддає свій ґрунт до управи другій особі [частинному політнику] а за се вимагає собі щорічно якусь част зібратись маючих з того ґрунту пожитків [половину, третину, четвертину або іншу], позаяк в той спосіб розуміє сей договір право римське а за ним право австрійське. Далше виказав справоздавець, що предметом розвідки д-ра Зобкова є виснене оспореного питання: чи договір частинного політа становить спільку, чи наєм-аренду. Др. Зобків поділив свою розвідку на дві головні часті: про право римське і про право австрійське. В першій часті [історичній] дуже старанно опанує він предмет зі становища наукового і на підставі права римського доходить в другій часті до того висліду, що частинне політе ає єдане правне повинно бути у нас законом уладжене на основі постанов правних про наєм-аренду, за приміром других культурних держав. Справоздавець заявив, що праця д-ра З. має безперечно значінє наукове, а зі свого боку висказав в дечім відмінні погляди. Особливо зазначив, що при уладженю правних відносин належить звертати увагу на існуючі потреби сусьпільно-господарські народу та що й наука права повинна опиратись на народознавстві, бо інакше право не може відповідати потребам і духови народу. Вкінці звернув увагу др. Л. на наших шлющих домородних політників, а то при віддаваню ґрунтів на „спільку“ і заставляваню „на літа“, з котрих перший спосіб є зближвий до єданя правового: частинного політа, а другим сільські ляхвари винмають закон против ляхви. — По вислуханю справозданя д-ра Л. участинки засіданя перевели дискусію над порушеними питаннями з огляду иравно історичного і припоручили оголосити справозданє в „Часописі правничій“.

БІБЛІОГРАФІЯ.

Подєє Василь Лукич.

а) книжки.

Иванъ Левіцький. **Кайдашева сямья.** Повість. Выданне друге. — В Харкові, 1894 р. 152 стор. 16°. Ціна 15 коп.
Пісеня про Ромада (.) Старофранцузький епос. Из оригіналу переклав Василь Щурат. — У Львові, 1895 р. Накладом редакції „Жити і Слова“. XXIX і 143 стор. 8°. Ціна 50 кр.
Твори Івана Суріна переклав з російского Павло Граб [Дріба-Бібліотека. Книжочка 6]. — У Львові, 1894 р. 42 стор. 16°. Ціна 10 кр.
Короткий начерк географіи до шкільного ужитку (Бенюлього і Татоміра). Выдане шесте опрацював і до найновіших інструкцій приладив Др Кароль Бенюлі. З польского перетворю переклав Іван Магієв. З 31 рисунками. — У Львові, 1894 р. Накладом фонду краєвого. 79 стор. 8°. Ціна опр. прим. 1 корона 20 сотик.
Вступний виклад з давньої історії Русі, виголошений у Львівськїм університеті 30 вересня 1894 р. — М. Грушевського. — У Львові, 1894 р. 11 стор. 8°.
Місто Тернополь и его околца (.) начеркь історичний написавъ Петро Бѣлиньскій гр. к. парохъ въ Должанцѣ. Часть перша. — В Тернополі, 1894 р. 58 стор. 8°.

Редактор части літературно-наукової: **Василь Лукич.**

Выдане Науковом Товариствомъ ім Шевченка.

З друкарні Наукового Товариства ім Шевченка — під зглядом К. Беднарського.

Десять заповѣдей Божихъ пояснивъ въ XIX проповѣдяхъ Петро Бѣлиньскій гр. к. парохъ въ Должанцѣ. — В Тернополі, 1894 р. Накладомъ автора. 249 і VI стор. вел. 8°. Ціна 1 зар. 50 кр.

Илюстрованный календаръ „Посланика“ на рѣкѣ звичайній 1895. Рѣчникъ третій. Накладомъ Свящ. Л. Джульинского — У Львові, 1894 р. 16 вен. + 24 + 96 і 36 вен. стор. оповістокъ 8°. Ціна 35 кр.

Зміст: Календаріюм. Часть інформаційна. Устав церковный. Рік 1895. Історія заснованя Новиціату Сестер Служебниць Преч. Діви Маріи в Жужелю, К. Селецького. Де шасте, вірш Т. Яницького. Далає мати красні очі, та не далася серця, повістка Ю. Д. Людська жиня, вірш. „Разореніє“ Іерусалима. Розбишакі, повістка Т. Б. Розвалили старинного амфітеатру в Римі і перші Християни, В. Чернецького. З історії душпастирства, Івана з Оши. Валтазар, Останна воля і Спів соловіи, Ат. Гаврилюка. Жидівський поединок, Ів. Дима. Похорон горівки. Сьміх і правда.

В. Пискорскій. **Изъ прошлыхъ лѣтъ кievскаго университета.** — У Київі, 1894 р. 12 стор. 8°. Друк. 50 прим.

М. Грушевскій. **Барское старство**, историческіе очерки. — У Київі, 1894 р. VI + 310 стор. і 1 табл. 8°. Друк. 150 прим.

Проміненіє сотників черниговского полка о назначеніи обмѣда, поданное Имп. Елисаветѣ въ 1744 р. — У Київі, 1894 р. 20 стор. 8°. Друк. 50 прим.

Н. О. Сумцовъ. **Дума объ Алексѣ Поповичѣ.** — У Київі, 1894 р. 20 стор. 8°. Друк. 100 прим.

Н. О. Сумцовъ. **Рѣчь Івана Мелешка**, какъ литературный памятникъ. — У Київі, 1894 р. 19 стор. 8°. Друк. 100 прим.

І. А. Линиченко. **Черты изъ истории сословій въ юго-западной галицкой Русі XIV—XV в.,** изсѣдованіе. — В Москві, 1894 р. VI і 240 стор. 8°.

Тарасъ Бульба. Повѣсть изъ жизни запорожскихъ казаковъ. — Выдане Т. Губанова. В Київі, 1894 р. 142 стор. 16°. Друк. 8.000 прим.

Сборникъ лучшихъ новыхъ сценъ, разсказовъ и анекдотовъ изъ русскаго, еврейскаго, маалорусскаго, цыганскаго и немецкаго быта, лучшихъ авторовъ. — Вид. Т. Губанова. В Київі, 1894 р. 140 і IV стор. 16°. Друк. 6.000 прим.

Молитвени для дѣтій. — У Львові, 1895 р. Накладомъ Русского тов. педагогичного. 111 стор. 32°. Ціна 20 кр.

6) периодичні виданя.

Правда. [1894 р. Том XXIII. Випуск. 69. За місяць падолист. Стор. 717—788 в 8°]. Зміст: Вірна дружина. [Оповіданє ех-жандара]. З записної книжки подорожного. „Пересторога“, літературно-історична студія д-ра К. Студинського. Церковно-шкільний з'їзд в Київі. Новий цар. Осінній сьпів С. О. Л-го. Вісті: з Київя. Український філософ Григорій Савич Скворода, С. Лавренського. Др Омелян Огоновський, посмертна записка. Сучасна хроніка. Бібліографічні і літературні замітки.

Ластівка. [1894 р. Книж. 1—8]. Зміст: *Посмі:* О. П. — До ластівки (1) і Рідна хата (2). С. Руданського — Школяр (3), Ворона і лис (5) і Розумний та панач (7). *Белетристика:* І. Гірт-О. П. — Добрий господар (1—8). Ів. Перекотиполе — Брат за брата (2 і 3). Колымана Мікаста — Добрий Абдаллах і злий Гасан (4). Гостина в хінськїм домі (5). Громадський вихованець і М. Бена — Оповіданє машиніста (7—8). *Статї наукові:* О. П. — Літературне товариство „Руська Бесіда“ в Чернівцях (1). Ром. Заклятого — Погляд на Русь-Україну (1). Як працюють селяни в Америці і Говорачі яляки (2). Др Ст. Стоцький (3). За караванним чаєм (3 і 4). Про купелі та їх skutok, Джума в Кавтоні і Весняний розлив на Волзі (5 і 6). Штучні навози (5—8). Чи може в зимі, і то в ночі, показати ся дуга? (7 і 8).

Кіевская Старина. [1894 р. Падолист. Том 47. Стор. 167—332 + 16 і 16 в 8°]. Зміст: Очерки історії правобережної України. По І. Ролле нап. А. Ефименко. Воспоинаній М. К. Чалаго. Кудерова пещера, оповіданє-переказ Сергія Браїловського. Къ історії малорусской історіографіи і малорусскаго общественаго строя, Микола Василенка. Богуславское духовное училище, П. Клебанівського. Дітскій Едемъ до вкушенія плода отъ древа познанія добра і зла, М. Щ. Документъ, назвѣстія і замѣтки. Бібліографія. Додатки: 1) Дневникъ генер. подскарбін Яж. Марковича. 2) Оповідки.

ПОДЯКА.

Від Вл. нашого письмовця Ів. Нечуя-Левіцького одержали ми отсе письмо з просьбою помістити его в „Зорі“.

„Не маючи змоги відповідати на всі телеграми, листи й адреси, котрі прислали мені Високоповажані Добродії з України й Галичини, поздоровляючи мене з 25 р. ювілєєм моєї літературної діяльности, обертаю ся печатно до Високоповажних Добродії і від щирого серця дякую за поздоровляння як поодиноких осіб, так і галицькі та буковинські товариства, котрі надіслали до мене поздоровляльні адреси та листи.

Іван Нечуй-Левіцький“.

Переписка Редакції.

Вл. В. С. Ваші листи і переклади „Робітник Омельго“ і „Микола Палкин“ одержали і передали д. К. П.—ому. „Церква і государство“ не прийшло. За вістки щиро дякуємо і просимо не забувати на нас і в будучину. Обіяних рецензій з вистав драматичних — дожидаємо.

З снх Числом розіслаємо додаток: „Словарь російсько-український“, том II-ий, арк. 17-ий.

За редакцією відповідає: **Осип Маковей.**